

Anna Elvira

Henrikin ja Marian tyttäristä vanhin

Kirjeitä Viipurista vuosilta 1894 – 1907

Perttu Peitsara

Jyväskylä v. 2012

Anna Elvira Dahlin (s. Makkonen) kirjeitä Viipurista vuosilta 1894 - 1907

Henrik ja Maria Makkosen tyttäristä vanhin, Anna Elvira syntyi Iisalmessa 1869. Hänen kirjeitään Mammalle Karttulan Savikoskelle on säilynyt vuodesta 1894 alkaen. Elvira avioitui Gustavinsa kanssa 23. heinäkuuta 1891 Karttulassa ja samana vuonna nuori pari oli opiskelemassa Berliinissä. Sieltä palattuaan he asettuivat Viipuriin, jossa Gustav oli ollut historian, maantiedon ja ruotsinkielen opettajana jo vuodesta 1890 lähtien, oltuaan sitä ennen opettajana Kuopiossa. Dahlien esikois-poika, Uno syntyi Viipurissa 1892 (kansikuva).

Kun Elviran Eemil-veli kirjeissään Mammalle yllensä paneutui hoidettaviin raha-asioihin, sahan toimintaan ja oikeuteen vietäviin riitajuttuihinkin ja vain harvoin käsitteli oman perheen asioita, niin Elviran kirjeet olivat paljon väljempinä. Tavanomaisista oli kirjeiden alussa harmitella sitä, että hän [Elvira] ei ollut ehtinyt vähään aikaan kirjoittaa Mammalle. Kotiasiat olivat keskeisiä: yhtäältä Dahlien elämä Viipurissa ja toisaalta Mamman elämä Savikoskella ja myös toisten sisarusten, etenkin Ellenin vointi ja pärjääminen. Kirjeitten kieli oli paikoitellen ruotsinvoittoista, ja joissakin kohdin sitä on ollut ymmärtämisen vuoksi ”suomennettava”.

Ensimmäisessä säilyneessä kirjeessä, joka on päivätty 3. maaliskuuta 1894 Viipurissa, Elvira kiittää Mammaa oman myllyn ryyneistä, joita tämä oli lähettänyt. ”Ne ovat hyvin hyvän makuisia. Ja aivan kuorettomiahan ne kauraryynitkin olivat. Ehken on se ryynilaitos sattunutkin käytännöllinen.” Oli hyvin tavallista, että perheelliset

tyttäret pyysivät äitiä lähettämään milloin mitäkin ruokatarvikkeita. Kuten syyskuussa 1894, Elvira kirjeessään ”muikun mätiä, jonka vuosi sitten lähettitte, emme tiedä paljonko sitä oli emmekä hintaakaan. – Niin – jos Mamma saisi nytkin sitä jonkun 3 kg ostetuksi meitä varten ja lähetetyksi sen tänne, niin olisimme hyvin kiitollisia. Riippuu siitä, jos ihmiset saavat muikkuja. Täällä maksaa se äärettömän paljon.” Hän kantoi huolta myös vuoden sadosta kotona. ”Tuli yhtäkkiä niin kylmä, että kuinka käynee potaattien kanssa. Totta kai nuo saa paleltumatta ylös. Nauriita kai saatte yllin kyllin. Jos olisimme likempänä, niin kyllä mekin niitä otettaisiin oma osamme.” Lokakuun puolivälin tietämissä Elvira kiitti äitiään sekä muikun määhnästä että talkkunajauhoista, jotka tämä oli pyyntöä seuraten lähettänyt.

Elvira ja Gustav asuivat vuokrahuoneistossa, jota perheen kasvaessa vaihtoivat tarpeen mukaan. Ennen kesän alkua he olivat vaihtaneet juuri asunnon. Syyskuun alussa Elvira kertoi ”Pari viikkoa on melkein kulunut siitä, kuin läksimme kotoa [Savikoskelta]. ”Aika on mennyt järjestellessä, eikä vielä nytkään ole kaikki järjestyksessä. Kyllä meillä on paljon suurempi kortteeri kuin viime vuonna. Oikein tuntuu hyvältä, kuin on enempi sijaa liikkua. Pitkä matka on torille. Huoneet ovat laittaneet hyvin hauskaasti ja siististi, joten olemme aivan tyytyväiset.”

Ennen kesää Elviralla oli ollut Gustavin äiti apuna, mutta syksyn tullen hän ei enää tullut. Elvira harmitteli uutta tilannetta, kun ”on niin suuri ero nyt kuin Gustaan äiti ei ole täällä. Hyvin harvoin

voin mennä kotoa minnekään. Ensiksikin ei näy joutavan ja toiseksi en tahdo jättää Unoa vieraiden varaan. Otin täällä keskenkasvuisen tytön Unon kanssa leikkimään. Tämä on hyvin äkinäinen. Minulla oli jo yksi toinenkin tyttö, joka oli viikkokauden ajan. Hänellä oli yskä ja sylki verta, ja kuin vein hänet lääkärille, sanoi hän, ettei se tyttö ole sopivan lasta hoitamaan, joten täytyi laittaa hänet pois niin sopiva kuin hän olisi ollut muuten.” Lasten terveydentila on aina tärkeä kerrottava. ”Unokin on ollut muuten aivan terve, jos ei se yskä olisi ottanut häntä vaivataksseen. Kävimme lääkärin luona. On se hyvä taas kuin on täällä lääkärin luona, jos kohta ei varsinkaan alusta tuntunut hyvälle tämä kaupunkielämä.”

Dahlin perheellä oli aikomuksena hankkia maapala Karttulan Syväniemeltä, Sourun ruukinjohdaja Kukovskilta. Tämä ilmenee Elviran kirjeestä syyskuun lopulla 1894. ”Gustav sanoo, että jos Kukovski myö sen palstan sen kokoisena kuin oli kesällä puhe ja 800 markalla niin hän ostaa. Hän kirjoittaa siitä K:lle itselleen, ehken jo tänä päivänäkin.” Syystä tai toisesta, ehkä varojen puutteesta johtuen, tontin ostoinnostus kuitenkin raukesi runsaan viikon kuluessa edellisestä kirjeestä. Lokakuun alussa Elvira kertoi Gustavin kirjoittaneen Kukovskille ja luopuneen ostotarjoomuksestansa. ”Kyllä se siis jää häneltä tekemättä. Mitä rahoihin tulee, niin Gustav oli tehnyt semmoisen sopimuksen Kukovskin kanssa, että hän olisi saanut maksaa puolet joulun aikana ja loput tammikuussa. Silloin vasta hän näet luuli saavansa sen verran kokoon.”

Ostohankkeesta luopumisella vaikutti olevan Mamman kannalta hyvin käytännöllinen seuraus. ”Nyt kuin ostosta ei tullut mitään niin lähettää

hän [[Gustav] Mammalle rahat sillä tavalla, että te saatte tämän kuun 24. päivänä 200 mk:aa, jos ylettyy niin kenties 300 mk. Uuden vuoden aikana vähintään 150 mk ja tammikuun lopulla noin 400 mk. Hyvin mielellään toivoisi hän, että suurin osa näistä rahoista käytettäisiin maksamaan yhtä osaa siitä [Mamman] pankkivelasta, joka on 7 % vastaan niin, että ne äärettömän isot korkojen maksut vähäkin väheneisivät. Gustav tahtoisi, että sitten kuin mamma on saanut tuon luvattun summan kokonaisuudessaan, lähettäisi velkakirjan niistä rahoista. Inteckninkiä [kiinnitystä] ei tule kysymykseen eikä myöskään korkoja luonnollisesti.”

Savikoskella oli karjalle laidunmaan tarvetta ja nämä huolet kantautuivat Viipuriin asti. Seuraavaa kesää ajatellen eri vaihtoehtoja oli pohdittu ja Elvirakin ilmaisi lokakuun alun 1894 kirjeessään mielipiteensä asiasta ”koska nyt mamma itsekin jo huomaa, että on mukavampi ottaa arenille tuo Mustinharjun maapalsta porttimökkiä myöten ja sen lisäksi on luvassa laidunta 4 lehmälle, niin eikö liene sitten paras tehdä sillä tavalla.”

Ei mennyt kuin viikko edellisestä kirjeestä, kun Elvira joutui kertomaan äidilleen ”oli näet Gustaalla aikomus lähettää Mammalle tässäkin kuussa joku summa rahaa, vaan nyt, ikävä kyllä, ei hän voikaan tehdä sitä siksi, että hän vihdoin viimein on tullut vakuuttaneeksi henkensä. Tähän tarkoitukseen ei mene ainoastaan kaikki mitä häneltä jää yli palkasta vaan täytyy itsensäkin lainata, että tulisi sisäänmaksusumma täydelliseksi. Ehken mamma on asettanut asiansa sillä varalla, että hän lähettäisi, joten se olisi hyvin ikävä. En tiedä taas joulukuutakaan, kuin on hyyrin neljänneksen maksu ja se vie sen parisen sataa. Tammikuussa tulee hän kaikessa tapaukses-

sa, jos vaan on terve, lähettämään jonkun summan. Ehken Mamma voi asettaa asioitaan niin, ettei joutuisi pulaan.”

Aikomus Marian taloudellisesta tukemisesta siis raukesi, – mutta vain viikoksi. Vaikuttaa sille, että Dahlin perheessä elettiin varsin lyhytjännitteisesti, kun jo 21. lokakuuta Elvira kirjoitti: ”Tässä lähettää Gustav 150 mkaa. Hänellä oli kyllä aikomuksessa lähettää 200 mkaa, vaan sattui nyt tässä kaikenlaisia tarpeellisia rahamenoja, joten ei ylettynyt tällä kertaa sen enempää. Mamma kirjoittaa miten kiireesti hän tarvitsisi lisää. Tarvihteisiko ennen kuin marraskuun lopulla?”

Sisarusten huolenpito toinen toisensa elämäntilanteesta kosketti kaikkia, ei vain Elleniä. Kaikista hyvistä asioista iloittiin ja huonoja sattumuksia surtiin yhdessä. Sisarusten ja Maria-äidin kesken tieto kulki kirjeissä, joita kierrätettiin toinen toiselle. Elvira kertoi 21. lokakuuta 1894 Mammalle: ”Eilen saimme kirjeen Unolta, jossa hän kertoi, että Ellen oli kertonut, ettei hän kaukaan ole nähnyt mammaa niin iloisena kuin silloin, kun mamma sai tiedon Alvan määräyksestä Kotkaan. Me myös olemme riemuinneet sen ’onnenpotkauksen’ tähden, niin kuin Alva itse kirjoitti. Minäkin olen 3 eli 4 kertaa lukenut sen uutisen alusta loppuun Nya Pressenistä.”

Ellenin ja Alvan matkustaminen sai Elviran loka-kuun kirjeessään pohtimaan ja neuvomaan miten näiden tulisi menetellä, jotta matka onnistuisi parhaalla mahdollisella tavalla. ”Niin – koska olette aikoneet matkustaa. Otaksun, että asetatte matkanne samalle kertaa, jos ei Alvan tarvitse olla ennen 1. päivää paikassaan [Kotkassa]. Se sopii muuten hyvästi. On seuraava kummallakin toisistaan ja sitten ei tuntuisi Ellenistä ikävältä

lähteä itseksensä niin pitkälle matkalle. Nyt pääsette Kouvolaan asti yhtä matkaa. Huolehdiin (tapani mukaan taas) Elleä ja hänen matkaansa Forssasta perille, joka on hevosella ajettava. Aamu puolesta päivää kai juna tulee Forssaan. Nyt saa Ellenkin ensi kerran elämässään lähteä koetamaan ja hommimaan omin päinsä [Mustialaan]. Kyllä olisi niin äärettömän hauska jos jaksaisit olla terveenä nyt. Minä pelkään, ettette pane kylmiksi vahvoja vaatteita matkalle. Olen näet huomannut miten vähän terveytesi [Ellen]sietää niin kylmyyttä kuin muutakin epämukavuuksia.

Ajattelin, että olisi hyvin hauska, jos Ellen matkarahat riittäisi poiketa Kouvolaan täällä Viipurissa. Alvallehan se ei mitään maksa vaikka kävisi Oulussa asti Kotkaan mennessään. Voisiko järjestää jotenkin, että ottaisi tur-retur biljetin Kouvolaan Viipuriin, jolloin saisi viipyä jonkun päivän täällä. Tavaroiden kanssa olisi epämukavata, ehken, vaan voishan ne lähettää sinne minne ne ovat menevät, ja ottaa ulos bagage sitten, kuin tulee perille itsekkin. Säilyttäähän ne niitä muutamia vuorokausia asemalla. Jos pidätte sopivana ehdotuksemme, niin järjestäkää lähtönne kotoa sen verran aikaisemmin, että voitte viipyä täällä vähän aikaa. Kouvolaan pitää näyttää sitten biljettiä asemapäällikölle, jos siinä aikoo keskeyttää matkansa, että hän saa lyödä asemastempelin siihen, että se kelpaisi sitten vielä perille asti. Niin me olemme ajatelleet sitä.”

Joulun lähestyessä – 4. joulukuuta – v.1894 Elvira lähetti äidilleen varovaisen ”häätähuodon”: ”Ajattelin että jos Mamma taas nyt, niin kuin ennenkin, olisi hyvä ja palvaisi meille joulukin-kun, jos näet ylettyä omista tarpeista. Jos ei kokonaista kinkkua, niin sitten vähemmän, vaikka hyvä olisi jos ylettyä kokonainen. Mamma kir-

joittaa kohta jos ylettyy eli ei, että saan sitten sen mukaan muuten hommata. Joulun alla aivan ovat sian lihat täälläkin kalliita, eikä hyvin myöhään ennätä antaa palvatakaan. Teidän pitäisi sitten mitata se ja kirjoittaa muistiin, että tulisi selvää sitten. – Tekisihän mieli saada taas niitä makkaroita, vaan ehken tulee liika paljon vaivaa. Kauraryyniä, jos sellaisia valmistetaan, sopisi lähettää yhdessä. On vain vajaata 3 viikkoa joulun! Mamma kirjoittaisi kohta kuinka on sen kinkun laita!”

Joulunaluskirjeessään Elvira kuin ohimennen kertoi Marialle ”Vuoden alussa tulee meillekin paljon muita hommia. On niin hullustipäin asiat täällä että odotamme perheen lisää. Siinähan sitä taas on tietämistä minulle. En ole ennen viitsinyt kirjoittaa siitä asiasta, kuin ajattelin teidän siellä kotona huomanneen minusta sitä. Minä itse olen ollut koko ajan aivan säännöllisessä terveydessä.”

Sukulaisrakkautta ilmeni myös Gustavin suvun suuntaan. Eräs Sascha oli kirjeistä päätellen suosittu vieras sekä Savikoskella että muualla Makoksen sisarusten luona. Joulun alla 1894 Elvira kertoi tämän asuneen heillä kolme viikkoa. ”Sascha-setä on ollut täällä jo 3 viikkoa. Unon kanssa ovat he hyviä ystäviä. Hän näkyy hyvin pitävän Unosta. Hän istuu niin sievästi Saschan sylissä ja leikkii silmälasien y.m. kanssa. Minulla on ollut nyt etenkin puuhaa kuin Sascha on ollut täällä. Täytyy katsoa aina, että tulee ruokalaitoksen mukaan. Hänet pitäisi lääkärin määräyksen mukaan saada lihavaksi. Ei hän näy niin laiha olevankaan kuin olisin luullut. Päinvastoin. Joulun jälkeen aikoo hän matkustaa Helsinkiin.” – Sascha oli Gustavin veli Johan Alexander Dahl, joka toimi arvostettuna lehtorina Kuopiossa ruotsinkielisessä yhteiskoulussa, Viipurissa ja myö-

hemmin Oulussa, Svenska mellanskolan i Uleåborg.

Kesäajan laskut eivät tulleet selviksi vielä vuoden loppuun mennessä, vaikka Elvira kirjeessään oli asiasta muistuttanut. ”Mamma olisi hyvä ja lähettäisi sen lipun johon meidän ostomme oli kirjoitettu ja lisäisi siihen sitten mitä siinä ei ole, niin kuin muikun määhnästä sekä tästä että siitä ensimmäisestä lähetyksestä, kyydeistä ja Sofian ylöspidosta. Gustav tahtoisikin kirjanpitonsa tähden tietää niin tarkoin.”

Tammikuun 1895 alussa Elvira ja Gustav saattoivat jälleen vielä helpottaa Marian taloudellista ahdinkoa. ”Tässä lähetämme 100 mk:aa, josta oli puhe viimeisessä kirjeessämme, joka varmaankin olette saaneet. Ennemmin emme ole voineet lähettää.” Samassa kirjeessään Elvira jatkoi selvitystään Gustavin henkivakuutuksesta, millä rajoitti heidän mahdollisuuttaan auttaa Mammaa. ”Gustav vaan hommailee henkivakuutuksensa kanssa. Nyt hän on ottanut sen ”Kalevan” 5.000 mk:n vakuutuksen lisäksi 10.000 kronun vakuutuksen Nordsjtärnassa. Yhteensä nousee siis 19.000 mk:aan, joka on hyvin iso summa. Vuotuiset maksut nousevat yli 600 mk:aan. Siinä on kyllimmän kyllin säästämistä vuoden pitkään.”

Mamman luona Savikoskella lapset halusivat viettää aikaa niin paljon kuin mahdollista. Kesäkausi, joulun ja pääsiäinen olivat vierailuun varattuja. Kaikkien suiden ruokkiminen olisi ollut Marialle taloudellisesti raskasta, elleivät lapset olisi osallistuneet kustannuksiin. Menneen kesän kululaskelmaa selviteltiin Dahlien osalta vasta syksyllä. ”Tässä lähetän vihdoinkin mammalle luettelon niistä meidän kesäisistä ostoistamme. Olen laskenut itse kullekin lajille sen mukaan, kuin mamma määräsi kesällä lähteissämme. Se

on ruotsiksi, kun Gustaan tähden tulini sen tehneeksi ja nyt en ehdi suomeksi kirjoittaa. Ellen saa sitten suomentaa. Siitä on vielä poikessa Sofian ja minun ylläpito 1. päivästä kesäkuuta 20. päivään samaa kuuta, sekä kyydeistä Kurkimäkeen. Omista kyydeistäni olen pannut yhden ylös, joka tehtiin minua vasten, muut matkat tein aina silloin, kuin oli menoa muilla. Sitten kyydittiin Gustaata väliin Ilopurolle ja Pihkainmäkeen ja kerran Kurkimäkeen. Mamma saa sitten näistä tuohon listaan merkitsemättömistä asioista sopivan summan itse kullekin, niin kuin muikun mädille, kyydeille, meidän ylöshoidollemme ja Ullan-päiville. – Saamme kai me sitä mäännää tänäkin syksynä. Jos niin on, niin pyydän mammaa lähettämään sitä ensitilaisuudessa. – Mamma kirjoittaa sitten kuinka meidän tilimme seisoo.”

Nyt oli jo aika vetää yhteen kesän kaikki maksamiset, joten ”Mamman määräämien hintojen mukaan, paitsi mitä on merkitty kyydeistä Gustaan mielipiteen mukaan, niin kuin Mamma sanoi sen sopivan tehdä, ja sille kinkulle laskimme 1:50 mk kilolle eikä niin kuin mamma määräsi 1:30–1:40. Rahdeista emme tiedä mitä ne tekevät, jotka Hellin lienee suorittanut Kuopiossa. Hänen kansaan saamme sopia niiden suhteen.

Velkamme Mammalle:

Ruoka-aineista kesällä	82:30
Sofian ruoasta	12:-
6 kg muikun mätiä (yht. 2 ^{ma} syksynä)	9:60
4 päivää työtä (Ulla)	1:60
Viime kesän kyydeistä	15:-
Muikuista	2:-
9 kg sianlihaa á 1:50 mk	13:50
8 kg kauraryyniä á 35 p	<u>2:80</u>
Yhteensä	138:80

Antoja Mammalle:

Kesäk. 16.p 1894 rahaa Gustaalta	185:-
Kukovskin olisi pitänyt antaa	4:-
Elviralta kesällä pieniä antoja	9:35
Lokak. 21.p Gustaalta	150:-
Postimaksuihin	-.65
Tammik. 3.p 1895 Gustaalta	100:-
Postimaksu	-.65
18.p rahaa Gustaalta	100:-
Postimaksut	<u>-.65</u>
Yhteensä	550:30

Erotus annon ja saannon välillä jää siis 411:50 mrk. Niin pian kuin saamme tietää mitä olemme velka rahdeista, niin saamme sen asian selväksi.” Samassa kirjeessä Elvira lähetti Mamman pyynnön johdosta Gustavilta erikseen 100 markkaa.

Syksyllä 1894 Elvira kiitteli heidän vuokra-asuntoaan kovasti mukavaksi. Seuraavan helmikuun pakkasten ja myrskysään seurauksena kaikki ei ollutkaan enää niin hyvin ”me olemme täällä olleet terveinä näihin asti. Nyt on Gustav saanut silloin tällöin reumatismia ja Unolla on aika ajoituskä, joka kaikki lienee luettava pakkasen tuulen ja kylmien huoneiden syyksi. Me emme tule asumaan ensi vuotta tässä harakanpesässä. Sitä tämä on. Palvelijat eivät voi nukkuakaan pakkasella kyökissä, vaan on heidän täytynyt antaa nukkua ruokasalissa. En nyt tiedä mihin ensi vuodeksi jouduttanee. Näissä ei tunnu lämmityskään vaikka ei puita säästäisi.” – Perheen toinen poika, joka kasteessa sai nimen Helge, syntyi 22. helmikuuta 1895.

Pojan syntymästä ehti kulua viikon verran, kun Gustav puolestaan kirjoitti Marialle ”Rakas Svärmor! – Niin kuin jo helmikuun 22 p:nä telegrafiseerasin Teille, syntyi meille poika, terve, suuri ja raskas. Hän painoi 4 kg 800 grammaa. Se on 11 naulaa vanhan mitan jälkeen. Poika on ollut hyvin hyvä lapsi eilispäivään asti, mutta

eilen hän rupesi huutamaan ja huusi ja itki koko päivän ja yön, mutta nyt hän taas on hyvällä tuulella. Hänellä oli vatsa kipeä ja minun täytyi kutsua tohtorikin tänne. Hän ei nukkunut ollenkaan koko viime yönä, ja silloin oli meidänkin mahdollonta nukkua.”

”Eilen istui Elvira ensi kerran sängyssä ja tänäpänä on ollut puettu ja kävellyt muutamia askeleita ja istunut keinutuolissa. Tänapänä kävi tohtori meidän luona pienen pojan tähden, ja hän sanoi, ettei [Elviran]ole hyvä nousta liian varhain, ja että Elvira saa kävellä vasta ensi torstaina. Nyt hän siis on sängyn päällä taas. Pieni poika on myös huutanut viime vuorokauden ja huutaa paraikaa. Emme voineet nukkua kuin neljä tuntia koko viime yöhön, ja yhtä vähän tulee nukutuksi ensi yönä.”

”Nyt Elvira pyytää kirjoittamaan, ettei hän ollenkaan ole heikompi kuin ennen mutta, että tohtori on käskenyt olla varovainen vaan. Minun mielestäni on hän vahvistunut ihmeesti kahtena viime päivänä, ja me olemme päättäneet käydä ajelussa raittiissa ilmassa niin pian kuin hän pääsee ylös.”

Maaliskuun alun tietämissä sairastaminen oli koko perheen vaivana, kuten Elvira kertoi ”olemme olleet jokainen, paitsi Unon Manda, sairaana. Ensin tuli Gustav ja oli viikon päivät kotona ja melkein koko ajan sängyn päällä. Pieni poika on myös yskinyt ja vatsa ollut kipeä. Uno oli sitten 2 päivää sängyn päällä. Kuumetta oli hänellä ja yskää sekä kaulatautia. Sitten kuin nämä muut olivat paranemaan päin, niin oli minä 1½ päivää sängyssä ja en nytkään ole vielä entiselläni, vaikka olen liikkeessä. On paha elämä ja voimat poikessa. Lääkäri sanoi tuon kaiken olevan vaan influenzaa. Sofia oli myös yhden päivän

sängyn päällä sillä välillä. On ollut siis jotakuinkin tukalaa meillä. Täällä ovat ihmiset melkein joka talossa sairaana. Aivan kummallinen aika on tämä!

Anna Elvira ja Helge

Samassa maaliskuun alun kirjeessä Elvira jo pohiti tulevaa kesää ja missä sitä vietettäisiin. Ainoa mahdollisuus näytti olevan matka Savikoskelle Mamman luokse. Se vaati kuitenkin joitakin etukäteisvalmisteluja, kuten nukkumapaikan varmistamisen ja aterioinnista sopimisen. ”Sinne päin näkyy kuitenkin matkamme suunta kallistuvan. Totta kai Mammalla on siellä huoneita meillekin asti. Ei suinkaan ne hyyriläiset ole sitä meidän entistä tupaa niin lianneet, ettei siitä vielä tule kunnollista asuinpaikkaa. ... Olemme ajatelleet, että Gustav saisi sen entisen tupamme, siksi että hän olisi aivan erillään suuressa hiljaisuudessaan. Ja sitten jos Mamma voisi tulla toimeen ilman

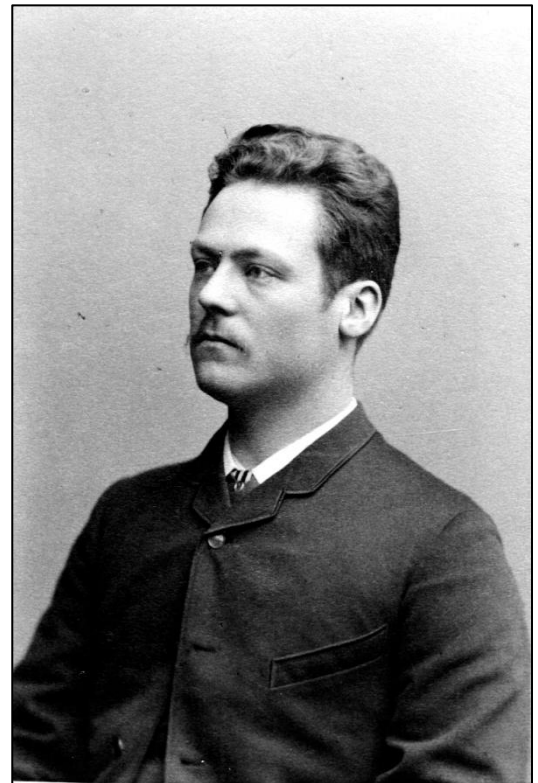
sitä pientä pimeää kammaria, verannan vieressä. Ei suinkaan siihen uuteen kammariin uunia laiteta. Se olisi terveellisempi lapsille, kuin se on niin valoisa, vaan ei sovi öisin kylmyyden ja kosteuden vuoksi. Niin ajattelisin sen pienen kamarin pojilleni ja itselleni.”

”Mitenkähän olisi sen ruokahuushollin kanssa. Emme ole vielä päättäneet siitä. Ajattelin, että jos mamma tahtoo ottaa meitä omaan ruokaansa, niin paljoko mamma tahtois hengeltä. Tehdään tämä aivan niin kuin afääri vierasten kesken. Sen tähden olisi Mamma hyvä ja kirjoittaisi tästä. Sitten yksi tärkeä asia oli vielä se, että Gustaalle pitäisi olla se uimahuone, kaiken varalta, ennen kuin minä hänet tuon sinne.”

Se kesä meni, tuli syksy ja vaihtui vuosi. 6. Tammikuuta 1896 kirjeessä Mammaa odotettiin Viipuriin saapuvaksi. ”Mamma oli arvellut tulevansa tänne vasta kevätpuolella. Minusta tuntuu kuin olisi mukavampaa jos Mamma tulisi aikaisemmin, sillä nythän ovat pimeät päivät ja pitkät puhteet joten on maalla ikävämpi silloin kuin olisi yhdessä viettää pitkiä iltoja. Kevätpuoleen on maallakin hauskeempaa ja on ehkä kiireimmät ajatkin. En tiedä kuitenkaan jos liene kiireitä kotona näihin aikoihin. Kun sopisi tämän kuun lopulla eli sitten ensi kuulla. Sittenhän alkaa kevät tulla. Kun onnistuisi saada kotimiestä pitemmäksikin aikaa, niin ei tulisi käynti kiirettä tämän matkan päähän. Tuumatkaahan nyt miten parhaiten soveltuu.”

Samassa kirjeessä jäljempänä Elvira piti Maman saapumista jo päätettyä asiana. ”Kun nyt Mamma tulee tänne, pyytää Gustav Mammaa tuomaan hänelle kaksi parkittua lammasnahkaa. Saavat olla suurenlaiset, valkeat eli mustat ja kohtalaisen vahvaturkkiset. Jos ei Mammalla satu

olemaan itsellä niin olisi hyvä ja ostaisi. Saavat olla vaikka kirjaviakin. Jospa sattuisi Mammalla olemaan, niin tulisi niillä osa matkaraajoja tienatuksi. Eikös sekin olisi ahvääriä!!” Kirjeensä lopussa Elvira muistuttaa ”Niistä nahoista vielä! Ne eivät tarvitse olla fiiniä ollenkaan. Niistä tulee vaan Gustaalle ”jalkapussi”, jota hän käyttää istuessaan pulpetin edessä ikkunan lähellä. – Mamma kirjoittaisi siitä tulostaan milloin se passaantuu.”

Karttulan paikalliset asiat, tuttavat ja Maman kanssakäynti heidän kanssaan oli usein kirjeiden pohdiskelun aiheena. Myös toisten sukulaisten ja heidän lastensa tapaamisesta Elvira kertoi Marialle kuten tammikuun 196 kirjeessä. ”Onko Bernerit ennen jo tehnyt visiittiä kotona? Nythän on Järvisetkin poissa Karttulasta. Sourussa on siis aivan eri ihmiset nyt. Lienevätkö hauskeempia karttula-laisista eli ei. Meillä oli täällä ihmeen hauskaa kuin Helsingin Törnqvistit olivat täällä. Minä pidin heistä oikein paljon varsinkin Ina-rouvasta.

Toivo-poika oli myös hyvin hyvä ja miellyttävä lapsi. Kyllä oli pojilla hauskaa keskenään. Eivät olleet kuin öillä erillään toisista. Toivo varsinkin tahtoi niin mielellään tulla näiden luo kuin hän oli yksinään vanhain ihmisten kanssa. Siinä oli elävä poika. Helge, vaikka onkin heistä pari vuotta nuorempi, ei juuri tahtonut jäädä jälemmäksi leikeissä. Hän on oikein urhoollinen poika. Hän alkaa vähitellen puhumaan, voi jo sanoa ainakin niin paljon, että ymmärtää aivan mitä hän milloinkin tarkoittaa.”

”Taidattekin saada Saschan Kuopioon ainakin ylioppilaskirjoitusten yli. Eikö sinun sydämesi jubileeraa, Uno bror!? Minä olen sinunkin puolestasi sitä toivonut. Gustav se olisi laittanut Saschan tuota pikaa Ouluun. Saschalla itsellään on hyvin ikävä jättää kouluaan Kuopiossa. Saapas nähdä tokko te hänelle mitään muistoa annatte, vaikka Sältinille annoitte eikä hän edes poiskaan mennyt. Taitaa olla ruotsalaiselle yhteiskoululle vahinko tämäkin muutos?”

Vuoden lopulla, 29. joulukuuta 1895 Elvira kirjoitti yhteisesti joulukirjeen Unolle ja Lainalle ja samalla tietysti mammalle. ”Uno veikko, Laina sisko! Monet kiitokset teille kirjeestänne. Se oli oikein tervetullut kirje. Hyvät oli todistukset. Saatten täydellä syyllä nauttia jouluristemusta ja levosta. Sekin on ollut hauska ja joulu rikas lahjoista. Was willst du mein Herzchen noch mehr!“

Minäkin kerron meidän joulustamme, joka vietettiin hiljaisesti oman joukon kesken. Minä olin sunnuntaina kipeänä, vaan maanantaina nousin päättäväisesti ylös leipomaan torttuja, ”pullaa” ynnä ”jästileipää”, joita Sofia aloitteli anivarhain laitella. Paha elämä oli vielä maanantaina koko päivän vaan aattona olin terve, puin päälleni viskasin turkin hartioille ja sitten Sofian kanssa jou-

lukuusta hakemaan Punaisenlähteen torilta, jossa joulukuusia on niihin aikoihin istutettu aivan suurena metsänä. Meikin saimme sieltä 1 markalla melkein kattoon asti ylettyvän sievän kuusen, johon heti kiiruhdin kiinnittämään kyntteliä, koristuksia konfekteja omenoita rusinoita ja mandeleja. Ennen kuin ennätti tulla hämäräkään seisoi se jo valmiina kaikessa komeudessaan, jota pojat ihmetellen tarkastivat joka puolelta, sitten kuin kutsuin katsomaan heitä sänkykamarista, jossa leikkien odottivat sitä iloista hetkeä. Helge poika ei ”tainnut” tietää mitään odottaa, mutta Uno sen sijaan hääräsi oven takana, ja koetteli tulla sisään eli saada katsoa edes avaimen kolosta.”

”Sitten kuin kynttelit sytytettiin tuli vasta hauskaa. Uno huudahteli, ilosta hyppi ja tanssi ja juoksi vastaan joululahjojaan, joita hän sai 16 kpl. Ne olivat vaan kuvakirjoja, hevosia y.m. hauskoja kapineita. Helge-poika sai 7 joululahjaa ja oli hyvin tyytyväisen näköinen. Ensiksi joulu kuusen nähtyään oli hän aivan hiljaa kummastuneena kaiken korean ja kirkkaan johdosta, joita joulukuusi tarjosi ensikerran hänen nähtäväkseen. Pojat leikkivät aikansa, ja kuin he uupuivat, sammutettiin kuusen kynttilät ja silloin oli joulu vietetty, jota niin kauan oli kaipauksella odotettu joutuvaksi.”

”Tokko te olette ollenkaan tavanneet Lisitzinejä? Jos tapaatte niin paljon terveisiä meiltä ja minulta varsinkin. Vai loppiaisena Emil Sigridinsä kanssa tulee kotona käymään. Kirjoittakaa nyt, jos ette ennen niin sitten heidän käytyään, kaikkea mitä tiedätte ja mitä vaan tapahtuu, niin kiitän teitä koreasti siitä.” – Onnellista, hyvää ja hauskaa uutta vuotta toivotamme kaikille teille!!”

Tammikuun 18. 1896 Elvira osoitti kirjeensä syntymäpäiväsankarille, 18 vuotta täyttävälle

Uno-veljelle ja samalla myös toisille kotona oleville. ”Kiitos paljon kirjeestäsi ynnä teidän muiden kirjeiden alusta ja lopusta! Samalla junalla, kuin tulee kirjeemme, tulee myös sinulle syntymä- sekä nimipäivärinkelit. Arvannetkohan mitä ne ovat kotoisin? – Knappast! Tänään oli Villeserkku käymässä lapsineen luonamme ja toi kumpaisellekin sisarelle omin leipomansa ”leetan” ja rinkelit. Sopi niin hyvästi kuin tulivat sinun juhliisi nuo rinkelit. Siellä sattuu ehken olemaan vieraitakin.”

”Miltäs tuntuu aloitella uutta lukukautta? Unolla se lienee vielä viimeinen, ainakin oikeassa menossa. Taitaa olla jotenkin ”kusligt” koululla, vai mitenkä Uno!? Koko koulun opettajistohan on virkalomalla. Hyvin harvoja entisten opettajain kasvoja näkyy siellä. Taitavat vielä ne vikariot olla ylioppilaita ylimalkaan. Saa nyt nähdä miten hyvästi te 8sas luokkalaiset voitte tulla toimeen ilman Saschaa. Oli se niin ikävä minustakin, kuin ei saanut teitä laittaa matkalle. Kuin viimeksi kirjoitin sinulle, luulin Saschan jäävän Kuopioon, vaan seuraavana päivänä tuli kirje, jossa hän ilmoittikin Ouluun matkustavansa ja ei voineen saada viran toimittajaa Helsingistä. – Kirjoita nyt minkälaista on teillä koululla! Respekteeeraatko te Nyleniusta tarpeeksi? Miksi ei Moden tullut rehtoriksi vai eikö hänen ”pehtoorinsa” antanut perään siihen asiaan? Toivomme kuitenkin kaikki hyvin käyvän.”

Eikö Mamma ollutkaan markkinoilla, kuin et mitään kirjoittanut siitä? Saapahan nähdä koska hän tulee tänne. Minä odotan sitä tietää ja toivoisin hänen tulevan nyt talven aikaan. Mielestäni ei mitkään työt pitele häntä niin tiukasti kuin keväämmällä. Tuumatkaa nyt Mamma tätä ja lähetä Uno tämä kirje kotiin, niin saa Mamma samasta

lukea meidän voinnistamme ja tästäkin asiasta.– Meidän voinnit ne on ollut oikeen hyviä terveyden sekä muun maallisen hyvän puolesta. Tässä vaan istutaan ja palkan korotusta odotellaan. Sen pitäisi tämän vuoden alusta olla määrätty tulemaan ja tuleekinhan se kuin joutuu. Pojat ne kasvavat vaan minkä ehtivät. Helge on ruvennut puhelemaan aika lailla. Nyt olisi hän mumminkin nähdä aivan hauskinmallaan. Se on yksi hauska ukkelius! Hän puhuu väliin niin kummallisen ”lystyä” sanoja. Kaikissa hommissaan tahtoo hän vaan mennä Unon rinnalla.”

”Meillä kävi tässä eräänä päivänä ”raria” vieraita. Täti Lisitzin nuorimman maisterinsa kanssa tuli eräänä ehtoo-päivänä ja matkusti yöllä H:kiin. Oli se aika hauska syrpriisi! Olin iltapäivällä Hellimän luona ja he näyttivät hyvin salaperäisiltä. Kysyin: odotatteko te ketään, ”sanoivat vaan”, ”ei ketään”. Vaan yksi kaksi sanoivat jää tänne jos tahdot, heidän pitää mennä ulos. Minä sanoin: pääsenhän minäkin täältä perästänne. Juoksin kotiin viskasin ”cirkelin” hartioille, tapasin oman talon issikan rappusen edestä, hyppäsin sisään: ja anna mennä asemalle. Siellä olivat he jo puheikkain Lisitzinien kanssa ja luulin ensin, että heitä vastaan menivät vaan he menivätkin Lempiä T:tä vastaan joka tuli H:gin junalla. Hellin oli minua ”kyprineerannut” vaan kaikeksi ”hyväksi onneksi” sain minäkin vieraita. – Sen pituinen se juttu! – Mitenkäs Heleena jaksaa teidän kanssanne puuhata. Eikö hän jo vanhuutta ala valitella? Oletteko käyneet Emilin herrasväkeä katsomassa? Kuin käynte, niin sanokaapa terveisiä meiltäkin heille sekä Saloniukselle myös. Kerro nyt Uno kohta sekä omista että koulun sekä muitakin Kuopiolaisia kuulumisia. Terveisiä oikein paljon Heleenalle sekä teille kaikille sisaruksillemme.”

Helmikuun 2. päivänä 1896 Elvira ilahtuneena kirjoitti Mammalle ”vai huhtikuussa olette aikoneet tulla Viipuria katsomaan. Terve tulemaan vaan!” – Lasten kasvamisesta ja heidän kehitymisestään kertominen kuului asiaan. ”Poikapuke-roiset ovat olleet oikein terveitä. Kumpaisetkin ovat tulleet oikein lihaviksi ja punakoiksi. Helge oli syksyllä ja ylipäätään alusta elämätään enempi kalpea vaan nyt, kuin hän on jo 3 viikon ajan syönyt munia, niin ovat poskensa ruvenneet punoittamaan ja pyöristyneet entistä pyöreämmiksi. Eilen ja toissa päivänä, kuin oli kaunis ilma, vein Helgeä ulos muutamiksi minuuteiksi ja hyväksi vaan taisi olla. Saa nyt nähdä koska hän kävelemään rupeaa.”

Asunnon suhteen mieliala tuntui vaihtelevan. Helmikuussa 1895 Elvira oli kirjoittanut, että siinä harakanpesässä hän ei enää halua asua, mutta vuotta myöhemmin tilanne näytti toiselta. ”Nyt alkaa taas huoneiden hyyryyn aika. Olemme kuitenkin aikoneet asua paikoillaan, jos nyt ei muutettaisi tässä samassa talossa löytyvään tyhjäksi tulevaan kortteeriin.” – Ruuan hintojen vertailu oli myös ajankohtaista. ”Täällä on voi niin hirveän kallista, ettei alle 2:40 ja 2:50 saa minkään laista voita. Meijerivoita saa, kuin tekee tingan 2:50¹ kilo”.

Kesä Savikoskella näytti saavan varteenotettavan ”kilpailijan” maaliskuussa 1896, kun Elvira sopi alustavasti Gustavin sukulaisten, Leo ja Klara Lindelöfin kanssa huvilan vuokraamisesta yhteisesti aivan läheltä Helsinkiä, Espoon Sandvikista. ”Leo sanoi olevan hyrättävänä villan jossa olisi sali, 2 kammaria ja kyökki. Kun se olisi niin lähellä kaupunkia, niin aikovat Leo ja Klara jakaa meidän kanssa sen asunnon. He ottaisivat yhden

huoneen ja me salin, kamarin ja kyökin. Saa nyt nähdä jos käy niin olemme ajatelleet. Kaikki ruoka olisi ostettava Helsingin torilla. Kalliiksi tulisi tietysti kaikki, vaan ei tulisi huokeammaksi ostaa ruokaa Helsingin lähellä maallakaan, sillä siellä on ruoka kalliimpaa kuin torilla.”

Elvira suunnitteli myös apulaistensa Sofian ja Mandan ottamista mukaan maalle. ”Minnekkäpä-hän heidät panee kesäksi kuin talvella tarvitsee ja ne hyvin mielellään jäävät taas tulevaksi vuodeksi. Alotamme nyt keväällä Sofian kanssa neljättä vuotta. Hyvästi kai olemme tulleet toimeen toistemme kanssa, koska jo kolme vuotta on ollut meillä. Oli vähän arvelua syksy puolesta talvea josko vielä otettaisiin Sofiaa ensi vuodeksi, sillä mielestäni alkoi hän vivahtaa hyvänlaisesti kaupunkilaisiin palvelustyttöihin, vaan kuin vuoden pää alkoi lähetä, tasaantui hän etiselleen ja sitten taas aiomme alkaa vuoden. Tämän verran olemme tuumanneet ensi kesän vietosta.” Kirje päättyi epätoivoisesti ”Kuinka olikaan mamman tulon kanssa tänne?”

Ei toteutunut Elviran haave kesän vietosta lähellä Helsinkiä. Kirjeessään 10. toukokuuta hän iloitsee ”Hyvin tästä on vähän aikaa kuin taas pääsee muuttamaan kesämajoille.” Viipurissa heille oli tarjoutunut suurempi asunto vanhassa pihapiirissä, joten ensin perheen oli kuitenkin hoidettava muutto. Savikoskelle tulo ”riippuu sitten vaan milloin Porthan kulkee Iisvedeltä. Siihen katsoin matkustamme täältä.” Kuten jo aikaisemmin talvella Elvira oli myös nyt huolissaan mummilan majoitustiloista. ”Onko poikain-salissa asunut ketään talven aikana? Ajattelin niitä seinäasukkaita, joita viime kesänä oli siellä joku määrä, ja jos se on ollut hyrättynä talven aikana, niin olisivat ne arvattavasti lisääntyneet. Jos niitä siellä

¹ 11,75 euroa/kilo v 2008 mukaan.

näkyisi, niin mikähän konsti auttaisi niitä vastaan. Tulikivi-keino ei auttanut viime kesänä kuin ei ollut kaksinkertaisia ikkunoita, joten savu niin pian pääsi ulos. Viitsisitkö Albert hommata jotakin konstia vaikka polttaa vielä tulikiveä, jos toiset ikkunat päällä eli sitten jotakin myrkyä seinärakoihin. Tästä kaikesta kirjoitan siinä tarkoituksessa, että luulen Mamman antavan sen tuvan taas meille.” Kotiapulaisistakin oli huolta kannettavana. ”Minun kun pitää kuljettaa nuo kumpaisetkin palvelijat matkassani. On niillä miekkoisilla aikaa. Tulee heidän matkansa kalliiksi. Pitää tuoda ne matkassaan kesäksikin, kuin he kerran mielellään tahtoo taas jäädä ensi talveksi, jolloin 2^{la} taas tarvitaan. Sofia saa kutoa kankaita muun työn puutteessa. Me arvioimme taas pitää omaa ”huushollia”. Sofiallahan on niin hyvää aikaa. Kesällä olisin tullut hyvin toimeen yhdellä, kuin Gustavkaan ei taida kovin kaukaa joutaa olemaan Karttulassa. Hän tulee ehken heinäkuussa käymään eli tulee sitten elokuussa.”

Kesän vieton Karttulassa Elvira varmisti kirjeellä, joka on päivätty ”Viipurissa 28.VI 1896. Mamma! Kaikessa kiireessä kirjoitan tulostamme seuraavaa. – Pyytäisimme Mammaa lähettämään 2 hevosta Kurkimäkeen 3.na päivänä, niin että olisivat levänneet ja valmiit viemään tätä herrasväkeä Mummin luo heti etelän junan tultua. Jos saisimme toiseksi Mamman Turunkärrit ja toiseksi tavalliset lavakärrit kuormaa varten. Jos nyt vielä matkamme jotenkin muuttuisi niin vielä ennättää tiistain postiin antaa toisia tietoja. Olisi hauska jos saisi hyvän hevosen Turunkärrin eteen.”

Heinäkuu vierähti Savikoskella ja osa elokuutakin. Tiistaina 25. elokuuta Elvira kertoi heidän saapuneen onnellisesti takaisin Viipuriin edelli-

senä perjantaina. Nyt he olivat asettumassa ennen kesälomaa tehdyn muuton jäljiltä uuteen asuntoonsa. ”Täällä on oikein väljää ja mukavaa, aivan erilaista kuin entisessä kortteerissa vaikka onkin 1 huone vähempi. Olemme saaneet kaikki muut huoneet järjestykseen, paitsi Gustaan kamari. Huomenna panemme gardiinit sänkykamariin.” Seuraavana puuhana oli varustautuminen talven varalle. Elvira kuvailee sitä ”tänään ostin 10 kg papuja ja 110 muna sekä gurkkuja, joita aion syltätä. Tuntuu oikein pahalta kuin menee rahaa niin paljon. Maalla sitä pääsi toki vähemmällä.”

Elviran Alva-sisar hankki tuloa Viipuriin tapamaan Thure Blässaria, joka oli Talin virkaa tekevänä asemapäällikkönä, mutta myös Elviran perhettä. Elviralla kirjoitti Alvalle, joka oli vielä Savikoskella ”meillä näet tulee olemaan instrumentti ensi talvena. Täti Ehnberg logeeraa meille flygelinsä, kuin ei ole hänellä kotonaan sijaa sille. Meille se sopii hyvin, eli me otamme sen melkein Alva-mosteria varten tänne. Saammehan edes käydessäsi kuulla musiikkia. Nyt on toivomme että Alva-mosterin käynnit uudistuvat useimmin, että kannattaa instrumenttikin olla sinua varten. Eikös tule hauskaa mosterille kuin on sekä Thure että musiikki tarjona täällä.”

Kun Hellin ja Jukka [Törnqvist] asettuivat Viipuriin ja Kotkassa rautatiesähköttäjänä olevan Alvan mielenkiinnon kohde, Thure Blässar oli puolen tunnin matkan päässä Viipurista Antrean suuntaan Talin asemapäällikkönä, syntyi Makkosen tyttöjen kesken Viipurissa vilkas kanssakäyminen. Siitä Elvira kertoi 4. lokakuuta 1896 Maria-mammalle ”Alva se taas pistäytyi täällä viime pyhän aikana. Hän tuli sunnuntaina iltana klo 6 ja matkusti tiistaita vasten yöllä klo 1. Olihan hänel-

lä paljon vaivaa, ja vähän aikaa olla perillä. Hyvin oli meillä hauska täällä, 3 pariskuntaa oli meitä. Ture tuli myös Talin asemalta. Sitten oli hän täällä tiistaihin puolelle päivään meillä. Alva, kuin on ollut täällä, on hän saanut yösijan Hellin luona ja me on otettu Ture meidän puolelle. Silloin on aina niin kummallista ”hurakkaa”, ettei saa selvää oikein koko talossa. Koko joukkokunta juoksee pihan poikki edestakaisin, väliin syödään yhdessä siellä ja väliin täällä, jopa kuletaan kahville eli teelle toiselle puolelle ruoka aikojen lomalla. On tämä elämä aika mukavaa. Ei kaipaa juuri muita tuttavuuksia eikä muuta seuraa. Alva-kin kuin on täällä, niin ei häneltä tule mennyksi paljon ulos portista kävelemäänkään, saatikka sitten ehtisi tuttaviansa käsiin. Se Ture-poika on minusta hyvin mukava ja hyvä poika. Minä luulen että hän on oikein kunnon mies. Ei hän edes polta tupakkaa eikä viftaa². Hyvin sukkela ja miellyttävä on hän minusta. Minusta on ihmeen hauskaa, kunhan pistäytyy muulloinkin kaupunkiin tervehtimään meitä. Nytkin oikein odotan häntä. Hän lähetti meille 140 krapua, jotka Gustalle, Hellimmälle ja Jukalle on parhaita herkkuja. Minä heistä en kovin välitä.”

Kuten aikaisemmin jo on käynyt ilmi, niin Elvira kuten muutkin tyttäristä pyysivät silloin tällöin Mariaa lähettämään milloin mitäkin ruokatarpeita. Syksyllä 1896 Elvira kiitti muikuista ja mui-kun mädistä, joita oli mamman lähettäminä käynyt noutamassa asemalta. Samalla hän mainitsi myös ”melkein tekisi mieli saada talkkunajauhoja ja ne ruisjauhot, mitkä jäivät matkaan ottamatta kesällä. Mamma olisi hyvä ja lähettäisi kumpiakin meille. Kyllä me maksamme täällä asemalla

rahdin sitten. Eikös niitä talkkunaksia keyriksi³ laiteta?”

Marraskuun loppua lähestyttäessä talkkunat oli syöty ja Elvira kirjoitti ”kiitoksia myös talkkunajauhoista! Jos Mamma olisi hyvä ja valmistaisi vielä jonkin 10 kg niitä ja lähettäisi ne heti kun ehtii. Olisi välttämättömästi sihdattava ne jauhot kuin ei meillä löydy sihtiä ja en tiedä mistä saisi sopivan semmoisen ostaa. Eräänä talvena etsin senlaista vaan en löytänyt täältä. Tietysti ei tarvitseisi hyvin hienon sihdin läpi laskea. Pojat syövät talkkunaa erittäin mielellään. Mistä jauhoista nämä lie olleet? Käytetäänhän kuroja talkkunaksiin. Jos niitä käytetään, niin sopisi panna hyviä kuroja suurimmaksi osaksi, sillä ne ovat ravitsevammat jyvät. Mamma panee ylös mitä ne tulevat maksamaan. Palvelijoilla ei taida olla kovin aikaa niitä laitella, vaan onhan siellä joku, jonka saa avuksi.”

Samassa kirjeessä Elvira jo pohti jouluvalmisteluja. Ne oli aloitettava hyvissä ajoin. Aikaisemmin hän oli tilannut mammalta valmiin kinkun, nyt oli toisin. ”Nyt olen minä jo ostanut aika suuren kinkun ja on se suolassa. Aion antaa palvata sen täällä. Minkälaista tulisi, jos kylmässä savussa pitäisi vähän aikaa, ja sitten keittäisi, eikö tulisi melkein saman makuista, kuin jos olisi lämpimässä savustettu, kuin se kuitenkin keitetään ja paistetaan? Nyt ei taida olla paljon läski-varoja kotonakaan, koska sioille niin ikävästi kävi viime keväänä. Lipeäkalaja täytyy tässä ruveta valmistamaan. Olemme aina tehneet kotona. – Se joulu lähenee lähenemistään. Minä laitan joulukuusen papalle ja pojille tänne suureen salliimme, ja se tulee taas niin hauskaa. Joululahjoja minä en ole aikonut laitella, joten ei meille mui-

² viftata= huvitella

³ muinaissuomalainen pitojuhla, nykyisin rinnastetaan pyhäin miesten päivään

denkaan pitää laittaa. Niitä ei näy kerkiävän tehdä, kuin itse ompelen kaikki vaatteet pojille ja itselle, paitsi leninkini ompelutan ulkona. Sietää olla usein parsinneula kädessä, sillä pojat ovat mestaria sukkiansa hankaamaan.” Joulukirjeessä Mamma sitten sai Elviran kiitokset ryyneistä, jauhoista että kinkusta ynnä muusta.

Eriytyistä sisarrakkautta osoittaen Elvira lähestyi Uno-veljeään. ”Tulee tässä postissa Unolle, joka on vanhin veljeksistä, jolla ei ole kelloa, minun kelloni. Hellin on antanut omansa Ellelle, jolla myös ei ole, ja minä kuin en sitä erittäin tarvinnut, vaan se useimmat ajat ”seisoi” pöydälläni, niin arvelin Unolle esim. olevan paljon hyötyä siitä. Se on juuri ollut 2 viikkoa kellosepän luona, niin pitäisi olla kunnossa. Se kai nyt vielä tekee sinulle saman asian ja hyödyn, kuin suurempikin, vaan jos sitten vanhaksi virkamieheksi tultuasi, kuin kukkarosi on pyöreä ja paksu, tahdot hankkia itsellesi arvokkaamman kellon, tahdot antaa sen minulle säilyttääkseni sen vaan ”muinaismuistona”. Se näet on ensimmäisiä lahjoja kuin Gustav on minulle antanut. Elä pidä tätä viimeistä ehdotustani millään tavalla sitovana, vaan pidä vaan niin kuin omaasi. En minä sitä tahdo takaisin käyvässä kunnossa eikä hyvästi hoidettuna, kuinhan on vaan se sama kappale muistoksi menneiltä nuoruuteni ajoilta, sitten kuin harmaa päässä istun ja sukkaa kudon, jos nyt sitten niin kauan elänpä. Ymmärtäähän Uno miten minä ajattelen.”

”Viipurissa 22. XII 1896. Rakkaat kotijoukot! Onnellista ja iloista joulujuhlaa kaikille, jotka olette koolla siellä. Viettäköö juhlanne terveinä ja tyytyväisinä niin kuin mekin toivomme saada sen tehdä. Joulupuuhiin tähden jäi kirjeeni kirjoitus myöhäksi illaksi, joten ei tule tästä pitkä, niin

kuin ensin aion. Joulun vietettyä onkin enempi kirjoittamista ja toivon teidänkin oikein laajasti kertovan kodin joulusta heti, kuin ehditte. Luulimme saavamme Saschan jouluksi meille, vaan eihän kuulu joutavankaan. Hän tuli kyllä tänne tänä aamuna mutta jatkaa matkaansa huomenna klo 1, aivan kuin menisi joulua pakoon Viipurista. Hänellä on toimimista niiden virkapaperiensa kanssa ennen pyhiä. Hm! Ture-eno aikoi tulla jouluaatoksi vaan saa nyt nähdä mitä siitäkkin tulee. Se olisi pojista hauskaa. He kuin niin pitävät hänestä. Huomenna telefoneeraamme hänelle! Uno rukka on odottanut niin joulua, että on käynyt oikein häntä sääliksi. Nyt tulee vielä Toivo lisäksi Helsingistä, joka tekee joulun vielä intresantimmaksi. Hän lienee kuin vanha tuttu Toivon kanssa, kuin siitä asiasta niin paljon puhutaan. Me emme vielä varmaan tiedä kuinka vietämme joulun. Ehken olemme osan iltaa kummallakin puolella. Hellin tahtoo joulukuusen sytyttää omallakin puolellaan.

On nyt Mammallakin hauskaa nähdä joukon vilisevän ympärillään. Ei teitä ole niin paljon kuin tavallisesti, eli yhtä paljon kuin viime vuonna. Minun mielipiteeni on, että Emil ja Siiri olisi voinut tulla sinne, vaan kun ei, niin ei! Hauskaa olisi ollut olla mukana, ja jos ei pitkä tie ja poikien pienuus olisi esteenä, niin oltaisiinkin. Uneksin aina, että kerran kotona vietetään joulua suurella joukolla, että Mummilla olisi lasten lapsiakin luonaan. Voikaa kaikki oikein terveinä ja iloisella mielellä. Kirjoittakaa kohta. Tuhannet sydämelliset tervehdykset Gustaalta, Elviralta, Unolta, Helgeltä, Hellimältä ja Jukalta.”

Vuosi vaihtui ja ehdittiin helmikuulle 1897, jolloin Elvira kirjeessään esitti tavanomaisen toteamuksensa ja kysymyksen. ”Me kuin täällä

hartaasti odotamme kirjettä Mammalta ja tietoa vaan, milloinka saamme tulla asemalle vastaan? Sitä vaan ei näy. Hellin kirjoitti viime viikolla kirjeen, lienee kai se saapunut? Gustav odottaa myös, että Mamma tulisi ja toisi hänelle jalkain lämmikettä. Niin kuin kuuluu, niin kaikki täällä aina arvelemme: milloinkahan tulette? – Tämän saatuaan kirjoitatte ainakin koska olette aikoneet tehdä matkanne.”

Elviran mukaan Gustavia onni potki, kun hän sai palkankorotuksen 800 mk vuodessa ensimmäisestä päivästä tammikuuta 1897. Elvira kirjoitti ”josta kyllä tiesimme edeltäpäin ja nyt pari viikkoa sitten tuli vielä 300 mk:n lisäys (gratifikation), joka tuli kuin taivaasta. Koulun johtajatar vaan tuli eräänä päivänä Gustaan luo ja näytti Kouluylhallituksesta tullutta paperia, joka määräsi Gustaville sen summan. Kertovat tulleen sen vaan palkinnoksi hyvästä ja tarmokkaasta työstä. Onhan ihmeen hauskaa, että jonkun kerran maailmassa hyvin tehty työkin saa palkintonsa. Olemme olleet niin kiitollisia. Näkyy kuitenkin olevan niin, että kuin on enempi tuloja, niin enenee menotkin.”

21. Maaliskuuta 1897 Gustaville tilatut nahkat olivat tulleet ja Elvira kirjeessään niistä kiitti mammaa, kertoen samalla, että ”me odottelemme Alvaa tulevaksi iltajunalla tänne. Viipyy varmaankin taas pari päivää. Tuure-poika tulee myös Jääskestä. Mahdetaan sitä marjaasia pelata taas. Se on tullut niin pahaksi tavaksi kuin Alva ja Tuure ovat täällä. Muistaakos Mamma kuinka me marjaasissa voitettiin. Tänään on Alvan syntymäpäivä. Hänkin on jo pyörähtänyt sille huonommalle puolelle. Semmoista se on kuin aika vierii, vastikään oltiin aivan nuoria tyttöjä ja nyt kohta 30 vuotta vanhoja.” Myöhempinä vuosina

Alvan ja Tuuren korttipeli-innostus säilyi, mutta marjaasi [marjapussi] vaihtui skruuvin peluiksi.

Mamman kaikkalainen toimeentulo, myllyn, sahan, viljelysten ja karjan hoito olivat sisaruksilla mielessä ja huolenpidon kohteina. Kun oli kantautunut tieto, että Maria aikoi antaa maat vuokralle, Elvira mainitsi asiasta maaliskuussa ”Te jätitte nyt sen maanviljelyksen arennille. Saa nähdä kuinka se menestyy. Onko Kalle ja Albin yhtä halukkaita ottamaan kuin tähänkin asti? Totta kai Emil oli kontrahtia tekemässä? – Kirjoittakaa nyt kuin sopii myös arendiasiasta ym.”

Syyskuun 9. päivänä 1897 Elvira pahoitteli Mammalle, kun ei ollut pitkään aikaan kirjoittanut, mutta oli siihen syynsä. ”Emme ole olleet terveitäkään Viipurissa. Uno sairastui kovaan vatsatautiin elokuun 26. päivänä ja sängyn päällä on hän ollut koko ajan. Parina päivänä, eilen ja toissapäivänä on hän ollut huoneessa liikkeessä. Hyvin näkyy olevan horjuvaista ja huonoa käyntinsä. Luu ja nahka kuin jäi vaan mieheen tähteeksi. Arvaahan sen, kuin oli monta vuorokautta kuumetta ja ulostuksissa oli vaan verta ja limaa viikon päivät. Ruokaa ei saanut muuta kuin riisiliimaa mustikkasaftin kanssa ja myöhempänä vähän viiniä (punasta) niissä limasopissa. Oli siinä puuhaa hoidellessa häntä ja lienen vilustuttanut itseni, kuin tuli noustua ylös yölläkin hienoissa tamineissa., sillä nyt olen itsekin maannut sunnuntaista tässä lakanoiden sisässä samanlaisessa taudissa kuin Unokin. Eilen oli ensimmäinen päivä ilman kuumetta. Sunnuntai-iltana kohosi se liki 40 asteeseen. Se säikäytti meitä, kuin luulimme tulevan lavantaudin eli muun vaikeammankin. Tohtori kävi silloin ja ei hänkään ymmärtänyt oikein sen kovan kuumeen syytä. Antoi hän vähän vaan lääkettä, joka puhdisti

vatsan. Koko ajan on minunkin ulostukset ollut verta ja liimaa. Huonoksi on ruumis mennyt, kuin ei saa syödä muuta kuin sitä limppisoppaa. Huonoa on siis meidän elämä ollut täällä Viipurissa.”

Sairastamisesta huolimatta oli hoidettava kotia ja taloutta. Etenkin ruokapuoli ja talveen varautuminen huolestutti. Elvira kertoi 2. lokakuuta, että ”ennätin ostaa 12 kiloa bööniä ja leikata sekä kuivat ne sekä spenaattia jotain 4 kiloa kuivata myös. Puolukat keitettiin jo vaan sienä ja omenoita ennätin saada niin vähän. Olisi siksi aika kiire päästä tästä ylös. Olisi ompelemista, olisi sylttäämistä ja suolaamista talven varaksi. Pyytäisin mammaa laittamaan minulle jonkun 15 kg talkkunajauhoja, hyvistä jyvistä. Lapset ja minä pidämme talkkunoista kovasti. Samassahan tulisi joku 2 kg muikun mäännäkin jos sellaista siellä vielä saadaan.” Samassa kirjeessä Maria sai Dahlin poikien valokuvat, joista Elvira totesi ” Tässä tulee Mummille poikain kuvat. Ne on aika hyvin onnistuneita vaikkakin pojat ovat liika totisen näköiset., vaan kuin se oli heille niin vaikeata istua ja odottaa. Minä en ollut heidän kanssaan vaan Pappa.”

Kun Maria oli ollut huolissaan Elviran terveydestä, tämä kertoi ”se on nyt oikein hyvä. Se tahtoo sanoa, että vatsani, joka on ollut epäreilassa yli vuoden, on nyt parempi kuin koko tuona aikana on ollut. En luule olevan muuta vikaa siellä, kuin että on huono suoli-liike. Vatsakatarrin ei taida niinkään olla syynä kovaan vatsaani. Nyt olen itse aamusilla hieroskellut sitä ja syönyt omenoita joka päivä niin on ollut oikein hyvä. Kävinhän minä Helsingissä prof. Heinriciuksen luona ja ei hän sanonut löytyvän mitään elimellistä sairautta (eli sisusvikaa). Se tietysti on hyvin ilahduttava asia.”

Syksyllä 1897 Alva ja Tuure olivat aikeissa solmia avioliiton, mutta sille tuli laillinen este. Tuure oli joutunut kutsuntoihin ja hänet määrättiin astumaan palvelukseen Mikkelin tark’ampujapataljoonaan. Lähtö Mikkeliin antoi aiheen juhlimiseen, josta mammankin oli hyvä tietää. ”Täällä oli Tuure viime torstaina jäähyvästillä matkalla ensin Kotkaan ja sitten sotamieheksi Mikkeliin. Pidimme täällä sukulaisten kesken hauskaa yhden illan, vaan sitten kuin tuli jäähyvästin hetki, tulimme itse kukin liikutetuiksi ja vihdoinkin viimein tarttui hellyys toisesta toiseen, niin että kaikki oikein pusui kanssa erosimme Tuuresta. Kummallista kuinka hän on tullut niin omaksi ja kaivatuksi täällä meillä, että nytkin kuin hän läksi Mikkeliin, tuntui oikein ikävältä kuin tietää että ettei hän sieltä niin kohta pääse tänne. Gustaa hänestä pitää oikein paljon ja hänestä alkaen poikiin asti on Tuure-eno hyvin tervetullut vieras. Pojat ovat aivan raivossaan hänen perään. Nytkin, kun hän sanoi hyvästi Unolle, vierin kyynelöt pojan silmistä, ja kun päästi toiseen huoneeseen, purskahti ääneen itkemään. Oli sanonut Sofialle ja Mandalle, että Tuure-enon pitäisi ruveta opettajaksi, niin ei tarvitseisi mennä sotamieheksi.”

Kesäkuussa 1898 Dahlin perhe oli Savikosken sijasta viettämässä kesäänsä Porvoon eteläpuolella Kristenäsissä, vastapäätä Haikkoota. ”Tässä on aika hauska paikka kesäasunnoksi. Huoneet ovat pienet, 3 huonetta luvultaan, vaan sitten on aika hauska veranda, joka on parhain olopaikka. Meri lainehtii ihan ikkunoiden alla, viheriäistä ja keksäistä on asuntomme ympärillä. Pari syreenipensasta on tuossa ikkunain edessä parhaalla kukalla. Suuri kuusikko on rakennuksen toisella puolella. Muutamia lehtipuita on toki tässä oman aitauksen sisällä, jotka haihduttavat kuusimetsän yksitoik-

koisuutta ja tekevät ympäristön kesäisemmäksi. Emme pääse maateitä juuri liikkumaan, vaan laivalla päästään vaikka joka parin tunnin päästä kaupunkiin. Eilen olimme me laulujuhlassa koko joukolla. Kerran toki sai olla matkassa senkinalaisessa juhlallisuudessa. Minuun kuitenkaan ei tarttunut siellä mitään innostusta eikä juhlatuulta. Sitä kuin ei ole oikeassa paikassa eikä omanlaisissa juhlissa, niin innostuskin on sitä myöten. Heikot oli eläköön ja hurraa-huudot, ei ihme siis jos ei olisi oikeatakaan publiikkia innostanut. Gustavkin, jonka olisi pitänyt tästä lämmitä, pistäytyi piispan puheille hänen kotiinsa, kuin oli kuullut ensimmäiset konserttinumerot. Puolet minäkin kuuntelin ja sitten läksimme laivan lähtöä odottamaan. – Siis teki se meihinkin pysyvän ja unohtumattoman vaikutuksen.”

”Tästä sivuitsemme kulkevat kaikki laivat kaupunkiin ja suurimmat, jotka eivät reitin mataluuden tähden pääse perille asti, lastaavat selällä asuntomme edessä. Kävimme eräänä iltana venheellä katselemassa niitä, ja oli siellä muiden joukossa englantilainen höyrylaiva, jolla oli sekä pituutta, korkeutta ja leveyttä. Venheestämme katsoen näytti kokka olevan niin korkealla kuin korkean yksinkertaisen rakennuksen katto. Kainissaaren lautoja sinne vain lastaavat ja saavat sitä tehdä viikkomääriä, ennen kuin se ottaa täytyäkseen.”

Huoli Mamman terveydestä ja jaksamisesta oli kaikille lapsille ominaista. Kristenäsistä kotiuduttua Elvira oli saanut kotopuolesta kirjeen, josta kiitti lokakuun alun tietämissä ja antoi mammalle yskän hoito-ohjeita. ”Hauska oli kuulla taas voinnistanne. Mamman vaan pitää ruveta yskäänsä hoitamaan, muuten voi siitä tulla vaikka mitä. Kuin kesällä sen saa, tahtoo se jäädä talveksi ja

voi vähäkin vilustuminen olla vaarallista rinnalle. Kuulin kummakseni Elleltä, että käynte saunassa vaikka on semmoinen yskä. Jo toki sietää heittää ne reissut eikä kuin on päässyt erilleen muuten siitä pääsekään. Mamma pitäisi villaista rinnan päällä siksi kuin pääsee ja aina yöksi tärpättä ja sitten tohtorin lääkettä. Ne hoidot eivät auta jos ei siihen omia rohtoja lisäksi panna.”

Edellisestä kirjeestä viikkoa myöhemmin, 11. lokakuuta Elvira kiitti mammaa hyvistä potaateista ja talkkunoista, jotka juuri olivat tulleet. Hän pahoitteli kirjeenvaihtonsa olleen viime aikana vähänlaista, kun Gustav oli ollut pitkän ajan pois kotoa ja ”hänen Helsingissä ollessaan sinne oli alituinen kirjeenvaihto vireillä. Nyt on Gustav ollut kotona 1½ viikon päivät ja olikin tuo aika hänen tulla kotiin. Itsekin on hän ollut niin tyytyväinen, kuin saa olla kotonaan, sillä Helsingin elämä kuului jo ruvenneen puulle maistamaan. Olihan se olo hänelle virkistykseksi, jos kohta hän kävi arkistolla lukemassa ja aika paljon kouluilla kuuntelemassa. Se ei kuitenkaan ole niin rasittavaa kuin olla itse opettajana luokalla. Sain tuomiseksi saliin wieniläisen keinutuolin, joka tuntuu olevan oikein mukava keinutellessa. Albertista se olisi mainio istuin, hän kuin on niin lihava ja mukava itsestään. Sopiihan siinä Mamman nyökytellä, kuin Viipuriin tulee.”

Vuoden 1899 ajalta Elviralta ei ole säilynyt yhtään kirjettä ja vuoden 1900 ensimmäinen kirjeikin on vasta elokuun loppupuolelta. Monenlaista oli ehtinyt tapahtua. ”On ollut tässä niin kuin myllyssä, ettei ole tullut kirjeen kirjoituksesta ei mitään. Ensinnäkin on poika, joka pitää huolen ajanvietosta, ettei liikoja ”käsitöitä” jouda ajattelemaan. Sitten muutto maalta, josta tulimme jo 3½ viikkoa sitten ja tämän kodin järjestys, joka ei

ole vähästä kuin uuteen paikkaan muutetaan.” Poika tarkoitti kuopuksen syntymää, mikä tapahtui 4. heinäkuuta. Ennen kesää tapahtuneen muuton jälkeen Dahlien uutena osoitteena Viipurissa oli Pajakatu 2.

Armas-veli (13 v) oli tulossa Viipuriin kouluun asuakseen sinä aikana Dahleilla ja osan aikaa Ellenin kanssa, joka myös oli tullut Viipuriin. Elvira evästi kirjeellään Mammalle ”Armas poika siellä sitten rupeaa lähtöänsä laittamaan. Kyllä on tarpeellista, että panee täkin ja lakanoita matkaansa. Minulla ei niitä ole kovin runsaasti. Madrassin päällinen on täällä ja täytetään se oljilla. Mikäpä siinä on, kuin Armaskin tulee tänne, niin saa auttaa tässä mitä voi ja mitä ennättää. Juosta Unon kanssa asioilla ja hakata sokeria, hakea poikain kanssa puita ym. pientä hommaa, johon kykenee ja minä en ennätä. Täytyy olla kuin kiltin pojan kotonaan, vaan ei niin kuin olisi vaan kortteeria.”

Elvira ja Hakon

Armas aloitti koulunsa Karttulan kiertokoulussa, jota kävi kirkonkylässä. Nyt hän oli Viipurin lyseon oppilas jonkin aikaa. Kuopion Suomalaisessa yhteiskoulussa hän oli oppilaana ainakin v. 1903 ja merkintöjen mukaan tuli sieltä ylioppilaaksi v. 1906.

Muuten Elvira hyppi kirjeessään asiasta toiseen, kuten niin monesti. Ristiäiset olivat kuitenkin kaikkein tärkeimpänä. ”Eihän mitään tullut meikäläisten Karttulan matkoista. On tässä ollut tietämistä olla paikoillaan. Ei olisi ollut mahdollista asua kauempana maalla kuin Talissa, muuten kotona paras. – Onko teillä ollut paljon vattuja. Ne ovat täällä niin kalliita. Mustikka litrakin maksaa 30 penniä. Mansikat 1 mk. – Tällä viikolla aiomme antaa ”nasselle” nimen. Ei taida mummin aika antaa perään tulla näihin ristiäisiin. Olemme odotelleet Jukan tuloa, vaan emme tiedä minä päivänä hän tulee. Poika tulee jo kohta 2 kuukauden vanhaksi, niin sietää saada nimen.” Poika sai nimekseen Hakon.

20. Syyskuuta 1900 Elvira aloitti kirjeensä tomerasti. ”Ensiksi asioista. Jos Mammalle passaa taaskin laittaa niitä talkkunaksia. Hedmanin tanttä kävi jo pari viikkoa sitten tinkaamassa ja minäkin ottaisin tälle joukkueelleni jonkun määrän. Ajattelin, että jos Mammalle sopisi lähettää joku punkallinen (pienempi) muikkuja ja jokin 3 kg määhnää samassa troikassa.”

Armas-veljensä viihtymisestä Elvira kertoi äidilleen ”Hyvästi Armas täällä jaksaa ja kiltti poika hän on ollut. Yhtä ja toista hän täällä ruttaa. Hakkaa sokerit ja auttaa Helgeä. Sokeri-isännäksi häntä kutsutaan. On tämä elämä aika hilinää. Päivä menee ja toinen tulee. Ei ole vielä ollut haittaa joukon paljoudesta. Kuin olen melkein aina kotona, niin on seuraakin heistä. Tänä iltana

se vielä lisääntyy. Farmor tulee tänä iltana ja jää tänne pitemmäksi aikaa. Tulee sitten joukkoa 11 henkeä. Siinä sitä on jo ihmeesti.”

Armaksen ylöspidosta oli ollut puhe äiti-Marian kanssa ja Elvira selvitti asiaa kirjeessään ”Tästä kuukaudesta ovat Törnqvistit maksaneet ja jos mamma tahtoo lähettää ruoka-aineita eli sitten [antaa] rahaa tulonsa kanssa. Kuinka paljon maksaa voi siellä? Täällä maksaa ruokavoi 2:30–2:40 kilolta. Sietää siinä [maman lähetyksessä] olla voita jos muutakin. Meijerivoista maksan 2:65 mrk kilolta aina 1. päivään kesäkuuta. Olen tehnyt tingan. – Enpä ole muistanut kiittää Mammaa voista ja muista syltittuomisista Armaksen matkassa. Kiitokset kauniit kaikesta. Jos mamma voita sieltä lähettää niin kirjottaisi hinnat kilolta, että tulisi selvä.”

16. lokakuuta 1900 Elvira on mammalle tiukkana rahtikuluista. ”Voita sain, ja kiitokset siitä. Tervetullut se olikin! Vastasen varaksi on huomautettava sen voim lähetyksestä, että ei milloinkaan saa lähettää sitä pikatavarana vaan rahtitavarana. Nyt maksoi ne 3 kg 500 g 1:05 mk, jos olisi tullut rahtitavarana, saisi olla 10 kg 50 pennin rahti maksusta ja jos alle 4 kg menee paketinakin vaan 50 p. Ei muuten kannata lähettää, niin pientä lähetystä. Sanoin tässä, että jos näin kalliiksi rahti tulee, ei tule tästä ”ahvääriä” ei Mammalle eikä minulle. Lainakohan lie ollut lähettäjänä? Eihän ne nuoret siitä rahasta välitä. – Kultra on multaa!”

Lapset auttoivat mammaa taloudellisesti milloin siihen oli tarvetta ja miten itse kukin kykeni. ”Tässä lähetän Mammalle 30 mrk. Olisin mielelläni lähettänyt enempiäkin, vaan on tässä talvi-vaatteiden laitto sekä Gustaalle että minulle, niin menee niihin likimäisistä kuukausipalkoista suu-

ret osat. Taas sitten parin kuukauden perästä ehken voim lähettää. – Tammisuolaiset ottaisivat myös voita jos vain yletty. Ei ylety antaa näistä kuin 1 kg heille. Lähettäkää nyt sitten kuin karttuisi vähän enempi kerrallaan ja rahtitavarana.”

Kun Blässareille oli perheenlisäys ajankohtaista vuoden 1900 loppua lähestyttäessä, Mammaa odotettiin tulevaksi Viipuriin. ”No kohtapa varmaankin tulee tännepäin matka. Eikös Mamma ole Alvalle luvannut tulla ”huonommaksi ajaksi”. Se kai olisi vasta marraskuun lopulla sillä puolivälissä hän odottaa. Hän aikoo mennä synnytyslaitokseen (erään tohtorin yksityiseen) ja siellä oltuaan sen säännöllisen 10 päivää eli 2 viikkoa tarvinnee hän Maman apua. En tiedä kuitenkin miten hän ajattelee.” – Elvira lopetteli kirjeensä ”Voikaa hyvin ja kirjoittakaa taas voimnistanne. Ikävä on kuin kihti rupeaa vaivaamaan. Pitäkää jalat lämpimänä. Antakaa neuloa housut villalangasta valkeiden päälle, niin siitä tulee olemaan suuri hyöty. Minullakin on sellaiset ja ne kestää monta vuotta, jos kohta ovatkin kalliit.”

Alva synnytti 27. marraskuuta. Mamma ei odotuksista huolimatta tullut Tammisuolle, mutta sen sijaan oli Laina tullut Blässareille avuksi. ”Siellä se Laina nyt hommailee ja onhan hänestä toki Tuurelle apua. Hän sai siihen asti olla lapsien hoitajana, Alvan passaaajana, pitää piiiosta huolta ja vieläpä väliin expedierata juniakin. Nyt toki ei tarvitse kaikkea tätä hommata. Tulee kai siellä puute sitten, kuin Laina lähtee. Kyllä se aina tämä elämä menettelee, kuin saa olla terveenä ja ei noita pienokaisia ole kovin monta yhtä aikaa.”

Elvira kertoi kirjeessään ”eihän se Alva vielä ole kovin paljon liikkunut, kun ei tahdo paikat asettua. Eilen kävin siellä. Hän istuskeli ja hiukan liikkui vaan ei vielä uskaltanut hoitaa poikaansa

eikä muutakaan hommata. Siinä asiassa on vielä se, että hänellä on kasvain, joka tulee pois otettavaksi, sitten varmaan kuin voimat palautuvat. Siitäkin häntä rauhatoin ja huonous kuin on lisänä, niin ei taida hänelläkään se humööri piisata tarpeeksi, kuin sitten luetaan vielä siihen typerä palvelijatar. Viime mainitusta olisi kyllä päässyt aikoja sitten, jos olisi tahtonut ilman, että rupeaa elämäänsä hänen tähtensä myrkyttämään. Minusta kuin he rupeavat näyttämään toimeen tulematomilta niin sanon vaan, että nyt saa ehtiä toisen paikan missä on sopivampi olemaan kuin meillä. Hyviä me mahdetaan olla kaikki. Siihen asti kuin Hellinkin sai Sofian oli riitaa päivät pitkään hänen edeltäjänsä kanssa. Tulisin minäkin toimeen Sofian kanssa silloin, kun hän ei ole naimisiin menossa, varsinkin vielä kuin maksaisin 18 mkaa kuulle ynnä hyvät lahjat lisäksi. Onhan siinä Sofiassa sellainen palvelija, joita ei näihin maailman aikoin ole monessa paikassa. Hän kai minut liene pilannutkin.” [Elvira oli luopunut Sofiasta Hellinin hyväksi, kun hänen palvelijansa tuli raskaaksi]

Alvan synnytystä tärkeämpää Elviralle joulukuun alussa olivat puolukat. ”Tuli minulle hätä käteen kuin jäin ilman puolukoita. Luulin niitä piisaavan pitemmänkin aikaa. Huokeimmilla ollessa maksoivat 75 p viisi litraa vaan nyt ne maksavat 1:25 ja 1:50, joten jää minulta ne puolukat ostamatta. Hyvässä toivossa, että mamma vielä niitä sieltä saisi hommatuksi, piirustan nyt tätä. Tulenee kai se vähän huokeammaksi siten. Jos nyt saisi vielä, eikä maksaisi aivan 75 p viisi litraa, niin ottaisin, rahdit ja vaivat siihen lisäksi. Laina sanoi mitä vaan saavan, kun ostaa puodin kautta. Sopiikohan noita ostaa sieltä suoraan? Pyytää panemaan hyviä vasta ostettuja koriin tai kärkeä heidän lähettämään suoraan Viipurin asemalle rahtitava-

rana. Laskun jos lähettävät niin lähetän rahat heti, tai sitten lähettävät jälkivaatimuksella. Olisiko mamma nyt niin hyvä ja hommaisi näitä niin pian kuin mahdollista, ennen kuin pakkaneen panee ne. Jospa sattuisittekin olemaan itse postilla, niin saisi samalla reissulla hommattua. – Samalla yhdistän tähän pyyntöön vielä muikun mädin pyynnön. Sopiiko Mammalle tänäkin talvena lähettää voita? En tahtoisikaan sen useammin kuin kerran kuussa noin 4 kg paikkeilla.

Näistä kaikista, varsinkin puolukoista, olisin hyvin kiitollinen ja vaikkapa sitten palkitseisin kaarina Mammen vaivat niistä. Lainan matkassahan niitä sopii lähettää. – Eiköhän liene halla sielläkin tehnyt vahinkoa. Kaurat tietysti oli leikkaamatta ja potaatin varret tietysti paleltuneet. Samalla tavalla on tainnut käydä puolukoillekin. Oikein tuntuu pahalta ajatellessa, että jos hyvinkin sattuu jäämään ilman puolukoita.”

Joulukuun alkupuolella Dahlin perhe oli pulassa. Elvira kirjoitti huolestuneena ”olen tässä vähin odotellut voita, vaan näyttää nyt niin kun ei sitä ylettyisi. Eelin Huhtiselta olen saanut Nilsin pappilan voita. Lupasi vielä pari palasta ennen joulua, vaan sitten ei enää kuulu ylettyvän ennen kuin ensilukukaudella. Joulun seutuun taitaa Mammaltakin mennä omin joukoin.” Muutakin tarvetta oli, jos kohta Elvira oli myös omasta takaa tehnyt jouluvalmisteluja. ”Minä ajattelin tässä pyytää talkkunaksia, jos niitä on ja muussa tapauksessa, jos Mamma joutaa niitä laittamaan. Hedmanit kuuluisivat niitä myös halajavan. Tässä joulu tulee aika kyytiä. Ei ole kuukauttakaan siihen. Minä en ole kuitenkaan muuta hommannut kuin kinkut ovat suolassa.”

Vuodelta 1901 Elviran kirjeitä on säilynyt vain kaksi aivan vuoden lopulta. Sisällöltään ne muis-

tuttavat monia aikaisempia. Marraskuun lopussa Elvira havahtui huomaamaan, että ”on tässä niin ruvennut tekemään mieleni taas niitä syysherkkuja niin kuin; muikun määhnää ja ehkäpä vähän muikkujakin (eikö sopisi panna punkkaan muikkuja suolaan ja siihen päälle heittää sijaa mädille, jonka panisi vaikka kaksinkertaisen voipaperin päälle), talkkunajauhoja, voita ynnä nauriita. Ja jos Mamma hyväntahtoisuudessaan panisi paistoksistaan muutamia paistikkaita mieheen ja jonkun käyterieskan eli parikin minulle mieleni hyväksi. Tulihan tähän luetteloa ja kiitollinen olisin, jos Mamman aika antaisi myötä näitä hommaamaan. Rahdin kyllä maksan täällä ja koetan olla täsmällinen muutenkin likviidin kanssa.” Aika moinen toimitettava Marialle, kun samaan aikaan saattoi Eemil Turusta tai Hellin Hämeenlinnasta ja ehkä Alva Tammissuolta lähettää samanlaisen toivomuslistan.

Dahlit vaihtoivat Viipurissa asuntoa silloin tällöin, ei kuitenkaan tuona vuonna. Elvira päivitteli Mammalle kuinka ”ihmiset ovat ihmeissään siitä, kuinka ahtaasti me nyt asumme. Antaapa heidän nyt olla. Ei ole meillä huolta siinä määrässä, hyyrin maksusta, kuin on heillä. Onhan eroa maksaa 65 mk kuussa 100 mkan edestä, jota alemma ei saisi niin paljon mukavampaa, että vaihtaa viitsisi. Mennään me tässä niin kauan kuin pojat suuremmaksi kasvavat.”

Vähän aikaa ehti edellisestä kuluu, kun Elvira pyysi Mammaa toimittamaan yhtä ja toista syötävää. Joulukuun alun tietämissä hän kirjeessään tuskaili, että ”pitäisi tässä ostaa kinkku ja laittaa lipeäkaloja. En ole vielä omin päin lipeäkaloja laittanut. Huomaan että olen tullut paljon tottummammaksi leipomisessa ym. kuin en viime aikoina ole välittänyt tehdä yhtä eli toista. Pitää

ruveta uudelleen harjoittamaan, että kokemusta taas saisi. Kutsuinhan minä tässä Annanpäiville vieraitakin, vaan Lemmeltä olen tilannut pullat ja kaakun, niin ettei omia vaivoja tarvitse sitäkään varten nähdä. Ei juuri tule kalliimmaksi sieltäkään tilaten.”

”Viipuri 7. Tammikuuta 1902. Rakas Mamma! Monen ajan perästä pitäisi tässä taas pyöräyttää kirjekin. Me olemme alkaneet vuoden terveinä ja hyvillä toiveilla ja mitäpäs muuta tarvitsee! Huomenna on minulla aikomus matkustaa Antreeseen, 1½ tunnin matka Viipurista Joensuun radalla, kesäkortteeria hankkimaan. Kun on päässyt joulusta, pitää ruveta kesää ajattelemaan. ...”

”Niin kiitokset kauniit Mamman lähetyksistä. Kyllä minä mittasin joka laadun, vaan en tiedä mitä ne muut lajit maksaa, paitsi voi, josta oli puhetta puolestani jo. Nilsiä pappilan voita olimme syöneet, siihen asti se maksoi 2:70. Jos nyt sen mukaan sopii ja rahdista vähäsen pois, eli kuinka? Kirjoittakaa nyt kaikkien hinnat. Lähetän tässä 15 mkaa. Saapahan sitten tilit tehdä. Alva sai osansa määräysten mukaan.”

Äiti-Marian syntymäpäivä oli 4. helmikuuta ja tapana oli, että lapset kukin taholtaan pyrkivät lähettämään onnittelukirjeen tahi kortin Mammalle tuona päivänä perille saapumaan. Aina se ei onnistunut. Elvira kirjoitti Viipurista 2. helmikuuta 1902 ”Syntymäpäivän johdosta toivomme Mummille terveyttä ja monen monta vuotta voimia hommaamaan siellä mäellänsä, näkemään poikiansa juuriskandidaattina, maamittareina ym. hyvää ja lystiä. Lystiähän ei taida olla nyt kuin kaikki on poissa kotoa, vaan eihän tuo taida muutenkaan käydä päinsä. On kuitenkin valoisampi vuodenaika nyt, joten se paremmin menee kuin syksyvuoli.”

Marian lapsista Ellen sairasti varsin usein. Syitä etsittiin, mutta selvyttä ei tahtonut tulla. Kuvaa-va oli, että sairastuminen tapahtui usein juuri hänen Mamman luona Savikoskella ollessaan. Ellen toimeentulo olikin sisarusten huolen aiheena. Vuoden alussa Ellen oli asettumassa joksikin aikaa Viipuriin. Elvira kertoi ”Ellen täällä suri kotoa tultuaan, kuin ei saanut sinne jäädä ja surkeatahan se onkin. Ei auta häntä muuten lohduttaa kuin, että täytyy vaan koettaa jollakin tavalla lohduttaa sillä itseään, että edes täällä voi saada olla terveenä. Menehän se nyt tänä vuonna hänen täällä olo, kuin on jotakin vakituista palkkaa, vaan ei kuinkaan hän kirjoittaa jaksaa niin paljon.”

”Mielelläni olisin antanut Ellenille hänen tänne tultuaan ne 15 mrk, jotka lähetin kotiin, vaan en tiennyt. En tiedä sianlihan (savustetun) hintaa kilolle, enkä myöskään mäännän, joten en tiedä, jos vielä joku summa olisi tulevaa Ellenille. Minä olen ajatellut samaa, että kaikkia ruoka-aineita, jota Mammalta liikenee lähettää, ottaisin kyllä ja antaisin Ellenille maksun niistä, kuin hän ei kuitenkaan voi olla kotona syömässä ei sitä eikä tätä. Hän on nyt syönyt meillä tämän aikaa, ja minun puolestani tietysti voisi hän käydä vähempää maksua vastaan täällä muutoinkin, vaan kuin Gustav tykkää olla vaan omin joukoin, niin en voi sille mitään. Tästä ajasta ei tietysti Gustavkaan ole aikonut mitään ottaa. Taisi Ellen taas olla joulunaikaan niin kuin tavallisesti siellä kotona sairas koko ajan. Täällä on hän ollut terve.”

Aikaisemmin Elvira jo kertoi etsineensä perheelle kesänviettopaikkaa Viipurin läheltä, ettei tarvitse Karttulaan asti lasten kanssa matkustaa. Tiedustelumatka tuotti tuloksen. ”Kesä-kortteeria olemme me jo hankkineet Antreassa. Sinne on noin 1½ tunnin matka rautatiellä Karjalanrataa ja vähän

matkaa vettä, ensiksi laivalla ja pari kilometriä venheellä. On hyvin kaunis paikka, suuret uudet huoneet. Ei ole vielä valmis sisästä se rakennus, vaan ensimmäiseen päivään kesäkuuta pitäisi sen olla. Tuntuu oikein hyvältä ja hauskalta ajatellessa, ettei tarvitse ruveta rahtaamaan tätä joukkoa pitemmän matkan päähän.” Heinäkuussa Elvira kuvasi Antrean oloja tarkemmin ” Täällä erämaassa menee aika niin, ettei tahdo päivät piisata. On niin kuin ainakin uudisasutus. Kaikki on alusta asti laitettava, kuin aivan tyhjiin huoneisiin tulimme. Sängyt telttasänkyjä, muutama tuoli, kiikkutuoli niiden joukossa, 3 pöytää toimme, jotka ovat ainoat huonekalumme ja tulevat jäämään tänne talveksi. Pari pöytää on vaan talosta. Ei täällä kuitenkaan kovin tyhjää ole vaikka onkin suuret huoneet. Minusta päinvastoin näyttää täällä oikein mukavalta. Nyt ei yhtä kamaria ole käytetty muuten kuin lasten leikkikamariksi.” Vaikka kesä tuntui muuten mukavalta, vähän valittamistakin oli, ”kylmät ja sateiset ovat ilmat olleet koko ajan, niin ettei kesästä paljon tiedä siihen nähden kuin viimeinen. Pojat ovat iloiset ja tyytyväiset, kuin saavat vapaudessa juosta sikojen ja lampaiden perässä ja olla apuna lehmiä kotiin ajamassa.” Antreassa tai Vuoksessa, kuten kirjeitten päiväyksessä mainittiin, he viettivät tämän jälkeen muutaman kesän. Vasta 1905 Dahlit olivat jälleen Savikoskella.

Kirjeessä, joka oli päivätty 19. maaliskuuta 1902, Elvira aluksi harmittelee, kun ei ole sitten syntymäpäiväkirjeen saanut riviäkään mammalle kirjoitetuksi.”Selvityksenä kiireeseeni on se, että olen päättänyt tulla toimeen yhden palvelijan kanssa. Niin ollen saa itse kukin olla hommassa aamusta iltaan. En välittänyt pitää kahta kuin Hakonkin jo alkaa niin suureksi tulla. Väliin tuntuu olevan hommaa vähän liiaksikin, vaan ei tee

mieli sittenkään ottaa toista. On niin ahtaat paikatkin kyökissä ja tulee tietysti paljon kalliimaksi kuin on toinen. Ellen on väliin istunut Hakonin kanssa ja vähän auttanut kyökissä niin siten on mennyt. Hän on ollut koko lukukauden meidän huushollissa, ja saa ollakin niin, kuin aina väliin vähän auttaa. Ei ne tienistinsä näy nykyään olevankaan kovin suuret. Minusta kyllä on hauskaa auttaakin, kuin hänkin minua auttaa aina vähin. Näin ikään menee hyvästikin tämä elämä.” Elvira totesi Mammalle myös, että ”Ellen tarvitseisi kai rahaa aivan ensin. Taitaisi olla kevätnu-tun saanti. Mustaa leninkiä hän parhaaltaan hommaa.” – Maman saaminen Viipuriin oli myös esillä, kuten niin monesti. ”Minä ajattelin Mammalle olevan hauskeempaa tulla tänne kuta aikaisemmin sen parempi. Lyhyin päiviin aikana on hauskeampi olla seurassa, ikävämpi itsekseen. Nyt ei ennätä sitä muuttaa ja terve tulemaan sit-ten pääsiäisen jälkeen.”

Aina eivät asiat vaatineet tai aika antanut myöten kirjoittaa pitkää kirjettä. Oli tyydyttävä postikort-tiin, kuten 30. lokakuuta 1902. Mamma oli käy-nyt Vieremän Nissilässä, jossa oli podettu nimel-tä mainitsematonta tautia ja Elvira oli huolissaan sen leviämisen johdosta. ”Hyvä on kuin on se matka tehty. Ei ollut hauska muutenkaan, sitten kun vielä on ikävä ilma. – Voi on tervetullutta, vaan tahdon huomauttaa Mammaa, ettei panisi koria eikä mitään siihen lähetykseen, joilla on ollut vähintäkään tekemistä sen Nissilä-matkan kanssa. Mahtaa tuntua teistä tämä pelko omitui-selta, vaan kyllä on aivan todenmukaista, että taudinsiemen voi sillä tavalla ”matkustaa”! – Toiste enempi. Terveisiä Yrjölle. Mamma tele-foneeraisi Lainalle, että ensi viikon alusta lähetän hänelle talvihatun. – Voimme hyvin muuten, vaan Hakonin vatsakatarri ei tahdo oikein paran-

tua. Eikö muikunmätiä saisi myös! Terveiset meiltä kaikilta.”

23. Tammikuuta Elviran oli aika selvittää mam-man kanssa ”affääriasioita”, kuten hän sen ilmai-si. Hän luetteli saaneensa voita kolmena lähetyk-senä 12½ kg ynnä 1½ kg mäännää. ”Näistä olen antanut osan Alvalle, vaan kuin kerran olen Maman kanssa voi-tingan tehnyt, niin saa hän maksaa minulle, ja minä pidän huolen sitten mammalle, muuten siitä ei tule selvää ei sinne eikä tänne. Mäännästä ei Mamma ole kirjoittanut mitä se maksaa eikä voistakaan. Kahden ensim-mäisen voin rahdista olen maksanut, vaan en viimeisen, joka tuli Tammisuolle. Ajattelin siksi, että pantaisiin sille voille noin 2:70 mrk kilolle, vaan sille ensimmäiselle, jonka rahti tuli kalliiksi, ehken piisaisi 2:50 ja keskimmaisella 2:60 mrk. Näitä 2:den ensimmäisen lähetyksen hintoja las-kin rahtineen 2:80 pennin jälkeen kilolle. Mam-ma ei niistäkään tavallisesti kirjoita, niin tottapa-han niistä jonkun pitää kirjoittaa. Sen mukaan olisi

1. osa	3½ kg	8mrk 75 p
2. osa	4 kg	10 mrk 40 p
3. osa	<u>5 kg</u>	<u>13 mrk 50 p</u>
		32 mrk 65 p
		Siihen lisää mäännää 1½ kg.

Rahaa olen lähettänyt 30 mrk ja siihen lisäksi Ellen muffi 8 mrk. Yhteensä 38 mrk.

Tähän asti on se laskumme tällä kannalla minun mielipiteeni mukaan, vaan mamma saa sanoa omansa. Nyt, kuin Mamma lähettää vielä voita, kirjoittaisi hinnasta ja samoin mädin hinnasta.” Kirjeen lopussa oli vielä kysymys ”Mihinkä ai-kaan mamma aikoo tehdä kiertomatkinsa? Ke-vätpuoleenhan se muulloinkin on tapahtunut.

Koettakaa nyt hommata asianne taas siihen reilaan, että voitte tehdä sen virkistysmatkana. Nyt, kuin on karjakkokin, niin voitte paremmin lähteä.”

Savikoski, koti ja mamma pyörivät päivittäin Elviran mielessä. Emil-veli ja Sigrid, jotka olivat avioiduttuaan asettuneet Kuopioon, olisi aika tavata. ”Nyt on joulukin sivu ja sopii ruveta kesää ajattelemaan. Mitähän jos tästä minäkin pistäytyisin parin pojan kanssa siellä päin. Pitäisi kerran käydä Emilin kotia katsomassa. En ole nähnyt sitä muuta kuin silloin heidän hääkesänään.”

Tähän tuumailuun tulikin pian mammalta vastaus. Helmikuun puoliväliä lähestyttäessä Elvira kirjoitti ja pohdiskeli mitä tehdä. ”Kiitoksia mammalle kirjeestään ja kutsusta! – Olenhan tässä ”fundeerannut” itsekin matkaa sinnepäin, vaan niin kuin kirjoitin Siirille eilen, on aina minun matkoille lähtiessä monta ”jos – ja – mutta”. Ensinnäkin olisi hauska kerran käydä Kuopiossa silloin, kuin Emilin herskapi on kotona, vaan kotona taas hauskempi kesäaikaan, oikein mansikoitten aikaan. Jospa se sopiikin niin, että jos lukukauden aikana jolloinkin tulisin, niin tulisin lyhyemmäksi aikaa, ”pariksi päiväksi” vaan, Kuopioon ja Mamma matkustaisi, meidän edestä osan matkaa niin yhdyttäisiin Kuopiossa, muuten taitaisi taas jäädä Kuopiossa käynti. Jos en tulisi lukukauden aikana, niin sitten kai kesällä kotona käymään. Kumpi parempi!”

Elviran kirje jatkui tuttuun tapaan. ”Nyt taas niistä voi-asioista. Mielelläni otan vastaan sitä voita vaikka 5 kg kuukautta kohti itseäni varten. Tähän asti olen antanut ¼ Alvalle, vaan tästä puoleen sanoi hän saavansa muualta. Ei meille ole piisanutkaan siten vaan olen ostanut aina välillä. Nytkin on loppumaisillaan, joten jos vaan sopii, olisi

se taas tervetullutta. Minun hillavarani kun on kokonaan lopussa, niin ajattelin, että jos Mammalta tulee tuloa tänne ja sieltä saisi jostakin sitä, niin pyytäisin Mammaa olemaan hyvän ja panemaan sitä matkaan. On niin kurjaa olla ilman puolukoita. Miten lienen jättänyt syksyllä oston niin myöhään, ja sitten tuli pakkaset ja [puolukat] loppuivat yhtäkkiä. – Voin matkassa ei taida sopia lähettää, jos sattuu suvi, niin rupeaa sulamaan.”

”18. Huhtikuuta 1903. Rakas Mamma! Kiitoksia kirjeestä ynnä voista. Koska luulen nyt sen olevan viimeisen lähetyksen, niin pitää nyt tehdä se lopputili. Kaikkien lähetyksien summaksi sain 51:- Mammalle antanut 38:-. Jää siis Mamman hyväksi 13 mrk, jotka lähetän mammalle, jos ei Mamma tahdo, että saisין lähettää ne Ellenille. Hänellä myös olisi kai tarpeita nyt lukukauden lopussa. Kirjoitti tarvitsevansa kesäsakettiakin. Kirjoittakaa nyt heti, jos saan lähettää ne hänelle, niin saan kirjoittaa hänelle siitä nutusta. Mädin hintaa en ole saanut tietää vaikka olen monta kertaa kysynyt sitä. Panin sille hinnaksi 1:70 mrk kilolle.”

Matka Savikoskelle askarrutti Elviraa edelleen. ”Olen tässä tuuminut sitä kotimatkaa ja jos siitä jotakin tulee, niin toukokuun lopulla siitä tulee. Tulee kai Eemilin herskapi sinne kotiin kesäksi. Kuopiossa olisi mielestäni hauskin käydä silloin kun koulut ovat toiminnassa, että vielä uudistuisi entisen aikaiset muistot ja jospa sitten soveltuisi Armaksen kanssa ajaa köröttää yhdessä Kurkimäeltä. – No niin – ne nyt ovat vaan suunnitelmia, sittenhän vasta näkee, jos ne menee täytäntöön.”

Ei mennyt ”täytäntöön” Elviran suunnitelmat. Elokuun alussa hän kirjoitti harmistuneen tuntui-

sesti Mammalle Antreasta ”Hämeenlinnaan kirjoitin teille kaikille yhteisen kirjeen, josta saitte kai osanne. Oli vähän erinomaista, kuin passuuttitte matkanne niin, ettette voineet tulla täältä kautta, nimittäin siihen aikaan, että olisitte Viipurissa ollessamme käyneet luonamme. Koska minun matkastani ei tullut, niin sopii Mamman ensi talvena tulla Viipuria katsomaan. Onpahan talvela siellä kotona pitkiä päiviä, joita saa lyhemmäksi matkustamalla.”

Elvira kertoi myös runsain sanoin kesän tapahtumista, kuinka he olivat matkustaneet Helsingissä ja Hämeenlinnassa sukuloimassa. Savikoskella oli tapana viettää Marian nimipäivää näyttävästi niin vieraitten määrän kuin tarjoilunkin puolesta. Elvira kirjoittikin ”tämä kirje oli tuleva onnen toivotukseksi Marian-päivälle. Onnea siis Mammalle nimipäivän johdosta ja Lainalle syntymäpäivänsä jos hän lienee kotosalla ottamassa osansa niistä! Taitaa joutua tämä perille juhlapäivän aamuna. Kirjoittakaa nyt sitten, miten sitä vietettiin tänä vuonna. Ketä omia ja ketä vieraita oli saapuvilla.” Kirjeensä hän lopetti haikeasti toteamalla ”kesäkin on loppupuoliskollaan. Vattuja olemme syöneet ja mansikoita myös saatiin viljalti. Mesikoita en ole nähnyt koko kesänä, kun eräällä asemalla pikkuruisen matalan tuohisen. Alva saa merkkipäivinä tarjota mesikkasylltiä, koska kuului sylvänneen niitä!”

Syyskuun alun tietämissä Elvira tuskaili mammalle omaa terveyttään, ennen muuta unettomuutta, joka häntä vaivasi ja oli jo pitempään vaivannut. ”Aika on mennyt huonouttaan hoidellessa Nyt, kuin terveys näyttää vähän paremmalta, tekee mieli kirjoittaaakin. Ei vielä ole uni keuhuttava eikä voimat varsinkin hermojen entisellään, vaan on mieli jo virkeämpi ja se on paljon

eteenpäin. Kyllä oli se viime kesä vaikea ja pitkä. Sen tietää se, joka on koetellut unettomuutta. Kun olisi ihmisellä huolia ja syitä tuohon rauhattomuuteen, vaan – syyt ovat kai olleet omassa huonoudessa ja siihen lisäksi taisin rasittaa itseäni Hakonin hoidolla viime talvena. Hänkin kun on heikkoa lajia, niin ajattelin koittaa parastani häntä vahvistamaan ja valvomaan. Nyt otin hänelle tyttösen leikkiveriksi, niin että onpahan – yksi kasvatti lisää.”

Monet asiat askarruttivat Elviran mieltä. Emilveli, mamman raha-asioitten hoitaja ja tuki sekä turva monessa asiassa oli muuttamassa Kuopiosta Turkuun. Uno oli tulossa pois Lapista, jossa hän oli ollut suorittamassa opiskeluunsa kuuluvia geologisia harjoitustöitä professori Berghellin ja muutamien muitten miesten kanssa. ”Minusta on hauska, että hän tulee sieltä pohjukasta pois, vaikka toiselta puolen taas on kai epävarmaa, mitä sitten rupeaa hommaamaan.” Ellen oli 4. luokalla Heinolan seminaarissa ”ja on niin iloisen oloinen ja tyytyväinen siellä Heinolassa. Tuntui kuin hän olisi löytänyt siellä paratiisin.”– Yleisemmin Elvira huokasi ”Onhan nämä ajat aivan erinomaisia. Ei ole kumma, jos ihmiset ovat hermostuneita.”

Elviran toteamus lienee liittynyt maassa vallinneeseen yleistilanteeseen. Oli menossa ensimmäisen sortokausi – venäläistämisen aika. Kutsunnoista kieltäytyminen, kagaali ja sen puuhamiesten virasta erottaminen olivat ajankohtaista. Kenraalikuvernööri Bobrikov sai diktaattorinvaltuudet ja hän karkotti maasta kagaalin johtomiehiä ja lehtimiehiä.

Perheen emäntää huolettivat kuitenkin eniten hyvin käytännölliset asiat. ”Minulla olisi taas pyyntöjä. Ottaisin taas voita koko talven varansiinä tapauksessa että Mammalla on sitä antaa ja

että se lähetettäisiin tavarajunalla, sillä muuten ei kannata se affääri. Ja sitten pyytäisin saada osakseni 5 kg kuussa. Tähän asti on jaettu siitä Tammisuollekin, niin ei ole riittänyt tarpeeksi. Jos Mammalle sopii, niin kirjoittaisitte, muuten tulee minun hommata muualta. Jos Alvallekin olisi jotain samassa tulevaa, niin ei se maksa vaivaa lähettää Tammisuolle, sillä se on kuitenkin vossikan kanssa tuotava asemalta. Sitten pyytäisin 2 kg muikun määhnää ja 5 kg talkkunaksia, sitten kuin niitä tehdään. Muikkuja tietysti tekisi mieleeni jokunen kilo, vaikka mätiastian pohjalla ja mäti voipaperissa muikkujen päällä. Ensikuun alussa lähetän sitten rahaa. – Kirjoittakaa kohta!” – Kun sisarukset usein pyysivät mammaa toimittamaan heille kilokaupalla voita, on kiinnostavaa huomata miten se oli mahdollista. Elokuussa 1903 Emil kehotti Mammaa ”Sitten koetakaan hommata niitä lehmiä lisää. Eiköhän siellä mene tämänvuotisilla töryillä [rehuilla], niinhän noita näyttää tulevan paljon, kaksikymmentä lypsävää talven yli. Hommatkaa siis Sutisen kautta lisää niin monta, että tulisi kaksikymmentä hyvää lypsävää lehmää navettaanne.”

Vuoden 1903 loppua kohti mentäessä sairastelu iski yhteen jos toiseen. Elvira kirjoitti 4. lokakuuta ”ikävämpää oli kun Yrjön niin kauan on pitänyt sairastaa. Toivottavasti sairautensa on nyt ohitse. Sitä tyfoidikumetta on täälläkin päin. Yrjöllä on kaikenlaisia koettelemuksia. Ei se auta muuta kun pää pystyyn vaan ja eteenpäin! Se on ainoa keino tässä maailmassa. – Minäkin, kun olen tässä sairastellut ja elämä tuntunut niin huonolta, kun ei ole ollut voimia. Olen aina vaan hoippunut ja horjuen työntänyt päälleni ja ulos vain raittiiseen ilmaan, ja kun siellä aina on ollut muutamia tunteja, on elämä ruvennut tuntumaan paremmalta. Sillä tavalla on sitten vaan mennyt

vähitellen eteenpäin. Parempi on nyt, kun kesällä, joskaan ei kehuttava, terveyteni.” Kirje päättyi toivomukseen ”tämän viikon lopulla vai ensi viikon alussakohan saatane Mammaa tänne odottaa? Siitä odotamme tietoa. Olisi hyvä jos Mamma saisi vielä matkassaan tulemaan ”muikun määhnää”. Voita ei taida ”ylettyä” yhtään, eli miten? Voikaa hyvin ja kirjoittakaa nyt koska Mamma tulee niin että tiedämme olla vastassa.”

Vuosi vaihtui ja oli taas kiitoksen aika. Elvira kirjoitti 19. tammikuuta ”Kiitokset paljon voin lähetyksestä! Kerron tässä ensiksi siitä vilaskusta. Entisestä voista jäin velkaa 3:80 ja viimeisestä 9 kg á 2:50 eli 22:50 ja yhteensä 26:30. Vähennetään tilatuista valokuvista 9:00 mrk. Jäännös Mammalle 17:30. Kun olisi ollut sopimatonta lähettää yllä mainittua summaa, niin panen tässä tulemaan 20 mrk. Se mikä siitä jää yli kuittautuu sitten, kun Mamma ensi kerran lähettää voita. Toivottavasti sitä vielä sopii lähettää ensi kuussa vaikka vähän vähempikin määrä. Alva sai lankansa ja voista myös osan, josta hän maksaa minulle. Langoista myös kiitokset.”

Vanhemmista sisaruksista yksi ja toinen löysi vähitellen paikkansa. ”Tänään luimme lehdestä iloisen sanoman. Albertti-pojan näkyvät hyväksyneen julkisessa lakioikeuden kandidaattitutkinnossa. Tuntui oikein erinomaisen hauskalta, kun tietää, että hän nyt on päässyt siitä piinasta ja lukemisen poraamisesta. Turkuunkohan hän aikonee itsensä sisään kirjoittaa? Olisi tuo minusta hausempi jos Viipurin hovioikeuteen tulisi. – Itsepähän tietänee omat asiansa parhaiten.”

Perimätiedon mukaan Elvira osallistui aktiivisesti yhteiskunnallisiin rientoihin. Kirjeissään hän ei näistä mainitse, eikä liiemmin kuvaamataiteesta, jolle alalle oli valmistunut opettajaksi eikä maa-

lausharrastuksestaan. Varhaisimmat Elviralta säilyneet työt ovat ajalta, jolloin hän oli 12-vuotias. Elvira seurasi valppaasti ajan ilmiöitä. ”Runebergin juhlia vietettiin täällä, joskin laimeammin kuin muualla. Ei saatu muuten kun yleisö väkisin laulamaan Maammelaulua. Joka paikassa muualla sallittiin se tehdä, vaan meillä ei suvaittu niin paljon. Nykyään pidetään rukouksia sodan johdosta joka päivä venäläisessä kirkossa. Eilen oli kuvernööri komentanut Lääninhallituksesta sekä herrat että neitokset venäläiseen kirkkoon.”

”Täällä on parin sanomalehden edustalle laitettu kaappi, jossa pannaan näytteille viimeiset tiedot sodasta, ja joissa paikoissa seisoo ihmisiä koko päivän aivan tungokseen asti. Olen huomannut kuinka hiljakseen jokainen lukee ja menee menojaan. Ei kuulu riemun ei surun osoituksia. Minusta on se niin kuvaavaa, voisihan tähän nyt yhtä ja toista huomioistaan kirjoittaa koska tämä on rekommendeerattu. Repikää muuten tämä kirje, ettei joutuisi Karttusien käsiin.” [!]

Tammikuun loppupuolella Elvira oli jo reippaammalla mielellä ja suunnitteli tulevaa. ”Alkukesästä on minulla poikineen aikomus käydä kotona, jos vaan terveys myöten antaa sekä minun että muiden. Minun terveyteni on jo oikein hyvällä puolella, ja olisi parempikin, jos olisi saanut olla ulkona. Yskän skreepin sain tässä ennen joulua ja se tahtoo vaan pitää kiinni, erittäinkin yöllä. Nukkumaan olen ruvennut jo ilman unilääkkeitä, sitten puolivälistä marraskuun olen ottanut kahtena yönä. En tietysti ota niitä, jos vaan yhtenä eli parina yönä huonosti nukkunut. Kyllä kai tästä hyvä tulee kun ”hautua” saa!”

Elviran kirjeenvaihdon tärkeimpiä ja toistuvia asioita on ”affäärien” hoitaminen mamman kans-

sa. On vaikea arvioida sen taloudellisen tuen mittaa, jonka Maria Dahlin perheelle vuosien mittaan antoi. Huomattava se oli joka tapauksessa. Tammikuun 20. päivän kirjeessään Elvira ilmaisi kiitoksensa saamastaan voilähetyksestä. ”Se pantiin kahtia Alvan kanssa. Kuitenkin sillä tavalla, että minä maksoin Alvalle oman osani hinnasta niin paljon, että tuli kuitiksi Ellenin leninkikangas, jonka Alva osti Ellenille mamman pyynnöstä. Tykättiin nim. niin, että leninki oli hänelle kaikista ensin tarpeen. Voin hinnaksi pantiin rahtineen 2:60 kilolta. Rahti teki 50 penniä. Minulle jäi siis Mammalle maksamista 3:80. Saako se jäädä Ellenille eli miten tehdään? Summa on myöskin se, että Mummin voi on meillä hyvin tykättyä. Gustavkin kiitteli ja söi sitä. Mielellään otettaisiin sitä vastaan enempiäkin. Pitäisi pitää Mummin niin paljon lemmiä, että piisaisi voita viipurilaisillekin. Kannattaisihan se. Hinnaksi tuli 2:55 netto.”

Nuorin Marian tyttäristä, Laina oli hankkeissa kihlautua ja Elvira kertoi 8. huhtikuuta 1904 käsitöksensä asiasta. ”Rakkaushan on iäinen vaikka esineet muuttelevat. Tällä kertaa en minäkään voi sanoa paljon mitään. Niin kai se onkin, että kahden kauppa j.n.e.p. Niin minä ajattelin silloin. Täällä olivat he pääsiäisenä ja onnea toivotin minä niin kuin brukataan ja hyvin tyytyväisenä otti sulhasmies sen vastaan niin kuin Lainakin. Grischa Lisitziniä muistutti hän paljon käytöksessään. Ei ollut niin lihava jos ei laihakaan eikä hänen näköisensä. Vaalea mies ja hyväluotoiselta hän tuntui ja muutenkin kunnolliselta minkä näin päältä päin osaisi nähdä. Sanoimmehan täällä kaikki Lainalle epäilyimme, että jos se ei vielä tälläkään kertaa ole se oikea, vaan hän vakuutti sen niin olevan. Sormukset tilasivat täällä ja minulta kysyivät neuvoa, josko olisi sopivaa mat-

kustaa kotiin nyt. Vaan kun se kuulutaan sanomalehdissä julistettavan ja ei kuulu sopivan tehdä sitä muuta kuin Päivälehdessä ja se ei tule ulos nyt niin sanoin, että eikös sen silloin pidä seistä lehdessä, kun kerran noin tuntemattoman herrasmiehen kanssa kotiin menet. Heti kun Päivälehti tulee ulos niin kuuluvat julkaisevan ja aikovat tulla sinne, jos vaan keliltä pääsevät. Kortteeri kuuluu olevan valmis, niin että kesällä kai ne häitään aikovat. – Olihan se sulhasmies täällä meillä sekä edeltä että jälestä puolen päivän ja ateriallakin muutamia kertoja.”

Lainan ihastusten määrä on ollut sisarusten tiedossa ja kiusoittelun sekä leikinlaskun aihekin. ”Hellimmälle olen skojannut tästä asiasta, olen kertonut kihlaisista ym. vaan en sanonut kuka se sulhanen tällä kertaa on. Ja kun Albert tuli Hämeenlinnasta, jossa oli pääsiäisenä, niin kertoi heidän otaksuneen sen olevan Ville Horttanaisen. – Olen kerran saanut Hellimmän uteliaisuutta kiusata! – Tokko te vielä olette Lainalle mitään kirjoittanut? Nyt saatte affäärimiehiäkin vävyjaksi. Eikös se ole hyvä muutteeksi? Miltä se Mammasta tämä ”uudistettu” homma tuntuu? Neljännessä kerran on sama juttu. – [Kyse oli Kuno Kivisestä].

”Täällä sitä olenkin nyt Unon kanssa. Sunnuntai-aamuna tulimme tänne ja Karttulan matkalle kävi taaskin huonosti.” Näin aloitti Elvira kirjeensä, joka oli päivätty Savonlinnassa 7. heinäkuuta 1904. Hän oli suunnitellut lähteä poikiensa kanssa kesäksi Savikoskelle, mutta univaikeuksiensa takia hakeutuikin Savonlinnaan kylpylään hoitoja saamaan. Sinne hän oli matkustanut Unopoikansa kanssa. ”Täällä menee paras osa kesästä niin, etten tiedä jos ehtii taaskaan sinne asti. Kylä olisi ollut hauska tulla sinne varsinkin, kun

Ellen kirjoitti mitä hän hommaa. Olin juuri ajatellut, että minä olisin sopinut puutarhuriksi sinne tänä kesänä, sillä sen työn luulisin olevan sopivimman minunlaiselleni. Käsityöt eivät sovi ollenkaan. Kumminkin on hauskeampi kesän aikaan koittaa parannella hermojaan, ettei tarvitsisi talvella sitten lähteä mihinkään lepokuurille.”

”Joka aamu klo 8½ saan puoli kylpyä ja joka toinen iltapäivä tavallista lämmintä. Se on ensi viikon portioni. Tietysti sitä lisätään ja muutetaan seuraavalla viikolla. Asumme Suomalaisen tyttökoulun johtajattaren salissa ja kamarissa ja syömme viereisessä talossa erään rouvan tykönä, joka antaa aivan mainiota ruoka 2:20 mrk päivältä. Casinolla valittavat syöjät ruokaa huonoksi. Siellä olisi hauska syödä musiikin soidessa, vaan kun täällä on parempaa. Onhan täällä iloista elämää, vaikka ei ole niin erittäin paljon kylpyvieraitakaan.” Musiikista Elvira kertoi päästävän nauttimaan useissa eri yhteyksissä pitkin päivää. Joka keskiviikko oli kylpyhypyt ja viikonloppuna tehtiin huvimatkoja. – Syyskuussa Elvira kertoi ”Terveyteni on paremmalla puolella kylpymatkan jälestä, ja jos uni tulisi oikein hyväksi, niin menisi sitten kai pois rauhattomuus, joka aina tahtoo vaivata.”

Gustav, Hakon ja Elvira tekivät syyskuun alkupuolella 1904 matkan Sortavalaan Lainaa tervehtimään. ”Lauantaina menimme ja maanantaina palasimme. Ellenkin oli vielä silloin täällä. Hyvinhän tuo Laina puuhaili ruoan ja muun kanssa. Kotinsa oli jotakuinkin järjestyksessä. Kaikki oli kodikkaan ja hauskan näköistä. Kauniilla paikalla oli heidän asunto. Aivan Laatokan rannalla ja puita ympärillä. Oli niin komea sali heillä, että kyllä.”

Dahlien ruokavahvuus oli syksyn tullen lisääntynyt yhdellä henkilöllä, kun Yrjö-veli oli saanut työpaikan Viipurista. ”Täällä hän vaan työtä punnertaa konttorissaan 9 tuntia päivässä. Väliin on mies oikein uuvuksissa illoin, kun kotiin tulee. Hän asuu vieläkin meillä, kun tykkäämme, että on aivan turhamaista hänen hyyrätä itselleen asuntoa, kun vaan niin vähän aikaa päivästä saa olla kotona ja huoneet ovat niin kalliita. Gustaan huoneessa hän nukkuu, ja hyvästihän he tähän asti ovat tulleet toimeen.”

Vuoden 1905 alussa Elviran mieltä askarrutti kovin miten Mamma jaksaa hoitaa Savikosken sahaa ja myllyä sekä karjaa ja viljelyksiä. Yrjöveljen kanssa he sitä pohtivat ja tulivat sille kannalle, että niistä olisi luovuttava, myytävä pois. Voisi myös ajatella, että Yrjö jättää Viipurissa työpaikkansa ja mene kotiin, jossa ottaa kaikki asiat hoitoonsa. Tämä oli mahdollista, kun Yrjö aikoi joka tapauksessa lähteä kotiin ja oli lokusta lähtien sanonut itsensä irti.

”Olemme tässä jutelleet asiasta puolin ja toisin ja tulimme siihen johtopäätökseen. Ei näet ole niin suuri vahinko, jos sen firman heittääkin, kun kotona on kuitenkin niin tarvis. Jos ei Yrjö omalle vastuulleen ja omakseen ota koko hommaa siellä kotona, niin ei hänenkään sovi kaiketi jäädä sinne, vaan koettaa päästä takaisin omalle alalleen ja koettaa sitten saada niin pian kun voi se koko tila kaikkine päivineen menemään. Mamma nyt ei jaksaa enempää. Lapset ovat itse kukin jo aikaihmissä, joten ei ole pakottavia syitäkään siihen [säilyttämiseen]. Armaksen tähden ei ole tarpeellista pitää kokokoko tuota suurta hommaa ja huolta käymässä. Siihen tulokseen tulimme Yrjön kanssa.”

”Ellen taas ei halunnut kuulakaan sen myynnistä. Minä puolestani en tahtoisi sanoa koko hommaan sitä enkä tätä, sillä viime aikoina olen niin vähän tiennyt niin yhdestä kuin toisestakin kodin asioista, ja sitten kun tiedän siinä asiassa olevan niin monta mielipidettä. Nytkin, kun olen tätä hommannut Yrjön suhteen siksi, että Mamma helpommalle nyt jo pääsisi, kun lapset ovat itse kukin täysi-ikäiseksi asti hoidetut. Monta asiaa ovat kuitenkin kotoa he saaneet koulua käydessään jos kohta sieltä ei kaikkeen ole riittänytään.” Yrjön kirjoittama loppukaneetti Mammalle samassa kirjeessä oli ”paras olisi ehken, että antaisi olla kaikkien tärkeimpien asiain päättämättä siksi, kuin joudun sinne.”

Maaliskuussa 1904 Yrjö oli Savikoskella, mutta tilan ja muun myynnistä Elviran kirjeenvaihdossa ei puhuttu. Sen sijaan Elvira suunnitteli tulevan kesän viettoa Karttulassa ja tiedusteli Mammalta majoittumismahdollisuutta poikainsalissa, joka viimeksi oli ollut turkulaisten ”hyyräämä”. ”Kuka siinä poikainsalissa nyt asuu? Ei kai ne heitä asukkaita seiniin lähtiessään. Ne ovat pahimpia huonekumppalia mitä voi varsinkin huonohermoiselle olla, ja Gustaalla on aivan kauhu niitä vastaan.”

Elvira katsoi, että kesänvietto on paras valmistella alusta pitäen. Hän kertoi mammalle, että hän ei ”aio ota ollenkaan palvelijaa matkaan, kun pojat ovat jo niin suuret. Onko Mammalla sitten tilaisuus ja voimia joko itse hommata eli saada sellainen apulainen, joka pitäisi huolta ruoan laitosta niin, että ei tulisi mammalle rasittavaksi, sillä siinä tapauksessa ainoastaan tuon tämän joukon sinne. Huoneen siivoamisesta ja muusta vaatteiden pesusta ja puhdistuksesta kyllä itse pidän huolen. Ainahan sieltä jonkun

eukon saa. Se ruoan kohta vaan on pahinta. Ei me mitään erityisiä laitoksia tahdota, kunhan vaan on munia ja muuta mitä maalla saa ja syödään.”

Suomi 1904: Eugen Schauman murhasi 16. kesäkuuta ampumalla kenraalikuvernööri Bobrikovin vastalauseena tämän harjoittamalle sortopolitiikalle. Säätyvaltiopäivät avattiin 9. joulukuuta ja avajaisissa puhui uusi kenraalikuvernööri Ivan Obolenski, joka vakuutteli hallitsijan luottavan Suomen kansaan, mutta – kaikesta huolimatta kaikki väliaikaiset Suomen autonomiaa laittomasti rajoittavat asetukset pysyivät voimassa toistaiseksi.

Vuosi 1905 oli rauhatonta ja epävarmaa aikaa. Heti vuoden alussa, 22. tammikuuta – verisunnuntaina, poliisi ampui Pietarissa Talvipalatsin eteen kokoontuneita mielenosoittajia. Tapahtuma enteili Venäjän valtakumouksen alkua. Levottomuuksien hillitsemiseksi tsaarin asetti sotilasdiktatuurin Pietariin. Suomalainen valtioneuvos ja Pietarin kuvernööri murhattiin helmikuussa. Venäjän sisäisten levottomuuksien lisäksi valtio menestyi huonosti sodassa Japania vastaan. Huhtikuussa 1905 Helsingissä järjestettiin suurmielenosoitus yleisen äänioikeuden puolesta. Säätyvaltiopäivien lopettaminen oli näköpiirissä ja uusi valtiopäiväjärjestys yksikamarisine eduskuntineen oli tulossa.

Elvira puolestaan kiinnitti 23. maaliskuuta mamman huomion sukulaisnaisten käyttäytymiseen. Uuden Suomettaren liitteessä oli heitä kolme nimeltä mainittu ja ”olivat omalla panokselaan edistäneet A. Gripenbergin surullisen kuuluisaa adressia. Ellenkin nimi aivan toisena listalla! Johansonin rouvan perästä!”. Elvira suhtautumista asiaan selventää kirjeen maininta ”tällaisista asianhaaroista päättäen (koska suvussa noin äärimmäisiä löytyy) lienee kesänvietonkin suhteen varovaisinta noudattaa ”Toikan systeemiä”:

lampaat (kagaalit, jotka yksin huutaa mää, mää) ja vuohet erillään!!”

Poliittisten tapahtumien Elvira ei kirjeitten perusteella antanut enempää häiritä mielenrauhaansa. Sen sijaan kesän tuloon valmistautuminen eri tavoin oli ajankohtaista. Niinpä hän oli hankkinut kukan siemeniä, joita toukokuun alun tietämissä lähetti paketissa Savikoskelle. ”Kirjoitan siksi, että tietäisitte heti noutaa sen [paketin] postikonttorista, että se ”lyökki” ei ehtisi kuihtua, kun se oli jo kasvun alussa. Se on kosteissa sammalissa. Saa nähdä jos onnistuu! Näitä siemeniä, joita lähetän, sopii kylvää kylmään maahan, heti kun ylipäättään voi kylvää. Jos kuka jaksaa kylvää jo ennen kuin tulemme. Olisi hauska sitten istutella valmuja ja violija oikein kosolta, siksi tahtoisin, että kaikki nämäkin siemenet kylvettäisiin. ”Agrostis”- laji [röllä-] täytyisi kumminkin nyt kylvää lavaan. Ellenin kanssapa me niitä sitten hoitelemme ja kastelemme”.

Karttulaan lähtö oli päätetty hyvissä ajoin ja ajankohta oli vahvistettu. Vielä viimehetken muutoksen Elvira kiiruhti ilmoittamaan postikortilla 29. toukokuuta. ”R.M! Toissa päivänä kirjoitin ja sanoin tulevamme perjantaina., vaan nyt olemme päättäneet matkustaa täältä keskiviikko iltana joten olemme siellä torstaina puolisen ajoissa, jos kaikki menee niin kuin olemme aikoneet. Mitähän jos olisi oikein kaunis ilma, jos Armas jonkun soutajan kanssa tulisi Mertalaan venheellä vastaan, jos nimittäin sellaista venhettä on kunnossa, johonka kaikki sopii.” [Erikoista tässä oli se, että nyt tehtiin matkaa Suonenjoelta Karttulaan, eikä Kurkimäen kautta, kuten aikaisempina vuosia oli ollut tapana. Savikosken rannasta kaakkoon Kuttakosken kanavalle, Mertalaan oli noin 2½ km soutumatka].

Elviran ja poikien kesänvietto Savikoskella vierähti syksyyn ennen kuin he palasivat Viipuriin. Kohta syyskuun alun tietämissä Elvira kiitti Mammaa kesästä. ”Suuret ja parhaat kiitoksemme Mammalle koko kesän edestä. Ikävällä mielellä sieltä erosimme vaikka toiveilla taas tulevana kesänä saada taas tulla kesän viettoon. Se suuri vaiva minkä tuottaa näin monen hengen ruuassa pito on ikävintä vaan siinä asiassa. Olihan Mammalla ikävyyksiä myös niistä valtiollisista kiistelyistämme, ... kun neljäkymmentä vuotta kohta täyttää, niin ei voi mielestäni viskata entisiä mielipiteitään niin kuin nuttua, jonka heittää päältään jos kerran jonkinlaisia periaatteellisia mielipiteitä on ollut olemassa. Niin, että ensi kesää ajattelen semmoisena, ettei puoluekiistelyä ole tilaisuudessa olemaan siellä” Syyskuun lopulla Elvira kirjeessään selvensi tarkoitaneensa, ettei ole kotona tilaisuudessa puoluekeskusteluun, kun Emil joukkoineen ei aio ensi kesänä tulla Savikoskelle. ”Toivottavasti ei muita kuin Ellen edusta nutun-tuulen-mukaan-kääntämisuuntaa. Ellen kanssa se nyt aina menee mukiin.”

Monenlaista oli Viipuriin tulon jälkeen tapahtunut ja kerrottavana. Dahlit olivat jo käyneet Tammisuolla Alvan ja Tuuren luona, jonne Ellenkin oli saapunut. Kotona oli heidän ruvettava panemaan huonekaluihin uusia päällisiä. Helin oli toimittanut malleja ja nyt he odottivat kangasta. ”On aika puuha niiden kanssa, vaan jos nyt saamme kangasta mitä tilasimme, tulevat ne fiinimmät kuin alusta pitäen.” Uuden palvelijan Elvira oli juuri saanut ja uskoi palkanneensa paljon paremman, kun vertasi viimetalviseen. Totunnaisena asiana oli tietysti Mamman voitinki. ”Kuinka on leninkikankaanko vai rahaa lähetän voista? Teen kumman hyvänsä heti, kun saan vastuun. Jos nyt mammalta vaan voita ylettyisi,

niin melkein 3 mkaa kilolta täällä saa, 2:80 eli 2:90 varsinkin. Tavallinen talonpoikaisvoimak-saa 2:40 ja 2:50. Muistakaa nyt edes minua vielä muutamilla 5-kilosilla. Entäs puolukat, kun maksava 25 p litra. Eipä taitaisi Hanna saada siellä poimituksi, jospa vaikka maksaisi 50 eli 60 p 5^{deltä} litralta siellä. Ei niitä mikään jaksaa täällä paljokaan ostaa.”

Vuoden 1904 kirjeenvaihdon jälkeen Savikosken myynnistä ei Elviran kirjeissä mainittu, ennen kuin nyt. Elvira oli saanut Yrjöltä kirjeen Polvijärveltä, jonne tämä oli mennyt maatilan ostoaikeissa. Mutta ”kuuluu se hänen aikomansa tila olevan myöty, ja itekin sanoi olleen pikaisen päänäpiston sen oston, ja sanoi Savikosken suhteen olevan samaa mieltä kuin minäkin: myydä pois, jos saa. Ellen puhui taas rupeavansa arentimieheksi (naiseksi kai). Vaan en usko hänen oikein niitä naisvoimiaan arvioiden, sillä on siinä naiselle liika hommaa.” Mamma oli jäänyt yksin Savikoskelle ja nyt hänen oli aika lähteä virkistäytymään. ”Iisalmen matka ei taida erittäin virkistää mutta sitten kyllä, kun taas lähдете Suomen suurimpiin kaupunkeihin, Helsinkiin, Turkuun ja Viipuriin ja pieneen Sortavalaan”.

19. syyskuuta 1905 Elvira lähetti postikortin Mammalle. – ”RM! Kiitokset lähetyksestänne. Tänään saimme ne. Kyllä tuntuu elämä kepeältä nyt, kun kaikki on ohitse. Niin menee asiat kun yksimielisesti pyritään oikeutta kohti ja oikeilla keinoilla. Illalla oli täällä juhlavalaistus niin köyhimmän kun rikkaamman akkunoissa. Jännittävät ovat olleet hetket. Näistä saatte tietää tarkemmin, kun tulette tänne. Lähetän Karjalan ”ensimmäisen” numeron Armakselle joka lähettää sen Mammalle! – Nyt nähtiin ketkä olivat enemmistönä! Voikaa hyvin ja tervetuloa tänne! Anna-

Elvira” [Elvira ryhtyi heinäkuusta 1904 lähtien käyttämään kirjeissään allekirjoituksessa yhdysnimeä].

Syyskuun lopulla Elvira lähetti mammalle Viipurista mustaa leninkikangasta 6 metriä, jonka arveli piisaavan. Hinta oli ollut 3:75 mrk metri. Kangas oli samanlaista kuin Elvira oli aiemmin hankkinut itselleen. Ellen oli myös ostanut samanlaista, mutta heikkolaatuisempaa kangasta toisesta paikasta. Elvira arveli sen nyt piisaavan. Kuukausi ehti kulua, eikä mammalta ollut kuulunut asiasta mitään, joten lokakuun loppua lähesyttäessä Elvira tinkasi ”Lähetin viime kuun lopulla leninkikankaan. Tottapahan se perille lienee tullut. Mitähän pitänette siitä? Kuopiossapa kai se laitettaneen, vaan jos mamma matkoille lähtee, niin sopiihan antaa laittaa siellä missä enin viipyy.”

Kun syksy oli käsillä, mammalle oli muutakin tärkeää sanottavaa. ”Täytyy taas tässä pyytää Mammalta talkkunaksia niin paljon kuin Mamma voi lähettää. Tiedän olevan niistä paljon vaivaa vaan, kun emme muuten saa niin ei auta muuta

kuin pyytää. Entäs sitten mätiä? Kallista kai se on sielläkin vaan aina toki saisi parempaa. Jos olisi tilaisuutta saada, niin pyytäisin Mammaa ilmoittamaan ensi kirjeessä. Ottaisin pari kolme kiloa. Täällä maksaa se lähemmä 3 mrk ja maksaisin mielelläni saman verran sieltäkin saadessa, kun vaan saisin.” Alvalta Elvira oli kuullut Mammann jo lähettäneen talkkunoita, mutta ne eivät olleet tulleet perille. Alva oli ihmetelty minne asemalle ne olivat menneet ja Elvirakin päivitteli asian johdosta. ”Ikävää on, kun ei kuulu pussia. Vielä uudistan pyyntöni sekä talkkunjauhoista että määhnästä jota pyytäisin 3 kg. Näitä olisi parhain lähettää rahtitavarana, sillä hanka-

laa on mamman ottaa niitä mukaansa. Lähetän rahaa, jos tarvitsee ostamista varten, kun saan tietää.”

Tavan mukaan oli siis ollut puhetta Marian tuloista tervehtimään Alvan ja Elviran perheitä. Mammann liikkeelle lähdön piti tapahtua heti, kun Yrjö oli tullut kotimieheksi, mutta siitä oli epätietoisuutta. ”Emme tiedä joko Yrjö on lopettanut työnsä ja kotiutunut? Eipä suinkaan nyt enää kovin maanmittaustöistäkään tule, kun on niin sateista ja pimeää. Olisipa erittäin tervetullut kirje Yrjöltä, kun hän kotiutuu.”

Venäjän keisarikunnan suurlakkoa seurasi loka–marraskuussa 1905 Suomen suuriruhtinaskunnassa laaja, vallankumouksellinen lakko. Suomessa lakko oli sekä suomalaisten yhteinen kansannousu Venäjän keisarikuntaa vastaan että osa 1900-luvun alussa suomalaisten kesken käytyä sisäpoliittista valtataistelua. Suurlakko johti ensimmäisen venäläistämiskauden päättymiseen ja sääty-yhteiskunnan muuttumiseen parlamentaarisen kansalaisyhteiskunnan suuntaan. Toteutuivat yleinen ja yhtäläinen äänioikeus sekä kansanedustuslaitoksen eli eduskunnan perustaminen Suomeen. Korkein poliittinen valta jäi kuitenkin Venäjän keisarin ja keskushallinnon haltuun. Turun, Viipurin ja Oulun muodostaman maantieteellisen kolmion sisään jäi laaja maaseudun, kylien ja pikkukaupunkien muodostama alue, jossa lakkoaktiivisuus ja -passiivisuus vaihtelivat suuresti. Lakkoviikon aikana suuriruhtinaskunnassa oli myös niitä, jotka lähinnä ihmettelivät mitä maassa oikein tapahtui ja minkä vuoksi.

[Wikipedia]

Mullistavien tapahtumien johdosta Elvira kirjoitti 22. marraskuuta Karttulaan Mammalle ja Yrjölle mietteitään. ”Arvaan kyllä, että siellä maalla

tuntuu nämä muutokset ja mylläkät vielä kummallisemmilta, kuin täällä kaiken sen keskellä, jos kohta täälläkin tuntuu monta kertaa ihmeellisesti näin pikaiset muutokset. Mamma pelkää, että joutuisimme oloihin 40 vuotta sitten [nälkävuosi]. Päinvastoin näyttään hypättävän oloihin, joita ei olisi varsinkaan bobrikoffilaisen puolueen vallassa ollen voinut edellyttää määräämättömässä tulevaisuudessakaan. Sillä on aikomus hypätä jo 2^{den} kamarin sivu suoraan päätä yhteen. ”Vanhojen suomalaisten” viimeinen valtti on: pelotella herkkäuskoisia ihmisiä ruotsalaisten vallalla, heti kun näkevät omaa valtaansa uhattavan. Ei Mamma, emme pääse takaisin oloihin 40 vuotta sitten, vaikka kaikki yksissä voimin Mechelinin ja vieläpä Meurmanninkin kanssa ruvettiin sinne päin potkimaan ja pinnistelemaan. Kehityksellä on kulkunsa, sitä ei voi pidättää mitkään jarrutusjärjestelmät.”

”Tietysti tulee ristiriitaisuuksia laillisten olojen palattua virasta erotettavien suhteen ja saa niistä itse kukin kokea. Tässä tapauksessa koskee se Mammaakin vanhimman pojan suhteen [virasta erottaminen koski Emiliä] ja edellisessä tapauksessa nuorimman edellisen [Albert]. Ei siis muuta, kun kumpi parempi? Oikeusko niille, jotka vakaumuksensa mukaan heittivät tulevaisuutensa aivan epämääräiseksi vai niille, jotka alistuivat laittomuuden alle. Emil on tässä niin erinomaisessa asemassa, että ei tiedä kumpiinko hän kuuluu. Jos hän ei olisi niin innokkaasti käynyt puolustamaan kaikkea mitä kuului laittomaan hallitukseen, niin voisi vielä hänen Turussa oltuaan lukea entiseen piiriin, vaan en todella tiedä mitä tehdä nyt? Olisi ollut viisasta, niin kuin sanoimme silloin, koettaa olla asianajajana Kuopiossa, koska kumminkin hän silloin oli sitä lajia vakaumusta ja sanoi täällä käydessään ei missään

tapauksessa hakevansa Turkuun. – Nyt ei voi muuta kun sääliä. Toivotaan kumminkin, että hänen osakseen olot parhain päin järjestyvät. – Sitä itsekin saa eläissään yhtä ja toista nähdä. Kuka todella tietää mitä vielä on näkemättä?”

Yrjölle erikseen osoitettuna Elvira tuntui olevan riemuissaan ja intoa täynnä kirjoittaessaan ”Banzai, tuhat kertaa banzai! Olkoon tämä ilon ylistys kaiken sen hyvän yli, joka on voittoonsa pääsemässä ja niiden yli, jotka avullisena ovat olleet tätä päämäärää saavuttamassa. Sinulle pikkuinen agitaattori olkoon tuhatkertainen: hell!! – Korren olet sinäkin [Yrjö] kantanut. Kuitenkin kaikitien huomioon saat ottaa mitä kesällä Juhannusiltana lausuin, joka niin suurta vastakaikua [vastustusta?] herätti sillä hetkellä. – Kyllä on ollut vaihteleva tämä aika. Vahinko sinulle, että olit vielä siellä sydänmailla, sillä paljon meni hukkaan. Suurenmoista oli se liike ja kuvaamaton se helppouden ja ilon tunne, kun manifesti saapui. Siihen määrään oli mieli jännityksessä ja stämminki äärimmäisestä korkeudestaan laskeutunut ja tila epävarma, että [ei] tahtonut enää jaksaa hengittää. Toisella puolella rakuunat ja pistimet – toisella äärimmäisyyteen menevä työväki. – Ensin tuntui kaikki niin hyvältä ja tyytyväiseltä tämä elämä, kun sitten putosi suomettarelaisten kiihotuspommi ja työväen vallankumoukselliset vaatimukset. He kun saivat takaisin lailliset olot – niin maltti meni matkassa. Voi nuo hylkiöt! Niin monta pikanttia detaljia ja hauskaa sekä surkuteltavaa seikkaa olisi kerrottavaa. Tule sinä Joulua tänne viettämään. Olin aikonut Unokin kerran pyytää tänne jouluksi! Jos sinä olet kotona, kun Mamma lähtee, niin sitten sopii lähteä käväisemään jo ennen. Riippuu tietysti myös siitä kuinka mamma tahtoo, ja kuka tietää jos liene kulkuneuvojakaan silloin olemassa. Lienethän saanut kir-

jeeni sinne salolle? Et ole siitä hiiskunut. Kirjoita nyt sinäkin, miltä tuntuu ja muutenkin menemisistäsi. Albertille on Jukka lähettänyt Suometaria, etkö sinä ole sattunut saamaan mitään. Päinvastaisen vaikutuksenko, mitä oli tarkoitus, luultavasti olivat ne hänessä aikaan saaneet.”

Vuosi vaihtui ja mielialat rauhoittuivat. Marian syntymäpäivä lähestyi, oli kirjeen aika. ”Onnea siis nytkin monta syntymäpäivää ja vuotta terveenä viettämään. Olin ajatellut, että jos hyvästi menee, niin viettäisi mamma tätä syntymäpäiväänsä Viipurissa, koska oli jo aikoja sitten puhutulla helmikuulla tänne. Mitään ei kumminkaan ole viime aikoina kuulunut tulostanne. Pari kertaa olen kirjoittanut Yrjöllekin viime lukukaudella, vaan ei hänkään näy enää muistavan viipurilaisia.” Kirjeensä lopussa Elvira vielä viittasi Mamman Viipuriin tuloon samalla vaivihkaa talkkunoistakin mainiten. ”Pyytäisin mammaa olemaan hyvän ja lähettämään 5 kg otrajauhoja ja saman verran talkkunaksia rahtitavarana. Jos Mamma tuleeekin, niin eihän niin paljon sovi bagasiinkaan, vaan on ne rahtitavarana lähetettävä. Tästäpuolin odotamme tietoa Mamman tulosta.”

Jotain poikkeavaa oli Elviralla sentään mammalle kerrottavana. ”Se on uutista, että me taas 4^{jä} vuotta asuttuamme tässä asunnossa aiomme muuttaa ensi kesäkuussa. Syynä siihen on ruokahuoneen ja sänkykamarin pienuus. Olemme jo hyyränneet tästä aivan likeltä 4 suurta huonetta kyökin ja vannahuoneen ym. Tästä on hyyriä 1100 mk ja tulevasta huoneistosta 1400 mk; siis 300 mk enempi. Tuntuu aivan iloiselta päästä väljempään kyökkiin, sänkykamariin ja saada ruokasali ja kylpyhuone. Yrjö tietää Wiklundin talon, sinne me muutamme!” (Kts. kuva tekstin loppussa.)

Ehdittiin toukokuun jälkipuolelle 1906. Anna-Elviran, ja poikien, ehkä myös Gustavin matka kesäksi Karttulaan lähestyi. Viimeiset varmistukset ennen lähtöä olivat tarpeen. ”Nyt tässä on lähtö- ja muuttohommat mielessä. Ensiviikon perjantaina muutamme toiseen kortteeriin ja sitten muutamia päiviä levätyämme on aikomuksemme lähteä sinne kesämajoille. Pyytäisin saada tietää minä päivinä laivankulkua on Iisveldeltä sillä jos sattuu sateinen päivä, niin sopii jäädä Suonenjoelle odottamaan laivan lähtöä ja tulla sitten laivalla kirkkorantaan. Ja muussakin tapauksessa tulisimme laivalla. En tiedä ihan varmaan, jos Gustav tulee yhtä matkaa eli sitten vähän jälkeempään.” Myös ”huonevaraus” oli tarpeen, etenkin Gustavin kannalta. ”Jos Mamma olisi niin hyvä ja vähän laittaisi järjestykseen sitä meidän kamariamme. Gardinia ei tarvitseisi panna sinne jos ei siellä ne entiset ole ennestään Eipä suinkaan tänä kesänä makuuvaatteista tulekaan tiukkaa. Jos saamme niitä alusia, mitä oli meillä viime kesänä, niin olemme tyytyväiset.”

Yhtä tärkeä kuin nukkumasija oli tietysti taloudenpito. Siitäkin Elvira etukäteen kantoi huolta. ”Entäs se ”piika-homma!” Se meni niin, ettei minulla nytkään ole sinne tuotavata. Se oli semmoinen äkäinen ja itserakas nirhankimppu, ettei siitä olisi ollut. Tottapahan tullaan toimeen. Onhan kai se Anni Saarelainen siellä vielä, ja hänen sijalleen vaikka saisi karjakon toveriksi jonkun toisen, niin joutaisi hän sitten auttaa sisäpuolella, vaan jos ei, niin täytyy hommata sitten muualta. Minä en todellakaan uskalla täältä ottaa näitä sinne, sillä kyllä ne ovat sellaisia konstikapineita. Ainakin silloin, kun me vaan olemme siellä, niin tullaan hyvin toimeen. Syömme mitä sattuu. Kunhan on munia, kaloja ja fiilipiimää ja sitten noita siunattuja mansikoita ja redisiä. Mamma

tietää, ettei meille tarvitse olla herkkuja. Minäkin olen paljon terveempi nyt niin, että jaksan katsoa perään ja hommata yhtä toista avuksi.”

Niin meni kesä Savikoskella ja syksyn tullen Dahlin perhe palasi uuteen vuokra-asuntoonsa Viipurissa. Vuosi vaihtui ja 8. tammikuuta 1907 Elvira kirjoitti ” Vihdoin viimeinkin tulee tämä Uudenvuoden kirje alulle ainakin. – Hyvää ja onnellista uutta vuotta! Ellen kertoi sen mammalla yskällä alkaneen. Sietäisi olla varovainen ja ottaa lääkettä, että ajoissa siitä pääsisi.”Uno oli Karttulasta saanut joululahjaksi sikäläisen suutarin tekemät lapikkaat, joista lähetettiin kiitokset Yrjölle. Hän oli näet ottanut mitan Unon jalasta suutaria varten. Hyvin olivat onnistuneet.

Mieluisaa oli kertoa mammalle sisarusten perheiden joulunajasta niin Viipurissa kuin Tammisuolakin. ”Jouluaattoa vietimme Blässarien kanssa. Oli hauskaa kerrankin vuosien perästä viettää joulua yhdessä. Pojat olivat iloisia ja ilahduttivat muitakin. Ahti-poika oli kiltti ja tyytyväinen. He tulivat jouluaattona hevosella puolipäiväselle ja matkustivat seuraavana päivänä puolen päivän junalla. Me olimme vuorostamme sitten Tammisuolla uuden vuoden aattoiltana tinaa valamassa. Uuden vuoden päivänä tuli Albert ja oli seuraavaan päivään puolipäivän junaan. Loppiaislauantaina tulivat Leo ja Klara ja Karin [Dahl] ja olivat kolme päivää täällä. Siis on ollut vieraita ja ainahan on hommaakin kyökin puolella, varsinkin kun minä vanhan tavan mukaan leivon ja paistan kotona. Meillä on paistouuni kyökissä, joka on niin hyvä asia. Saa vehnästä paistaa joka viikko, jouluksi tortut, kinkut ym. Minä laittelin rullasylyt, kielet ym. kotona. Sitten on niin hyvä, kun on mistä leikkaa vaan. Ei minusta taida tullaakaan kaupunkilaista emäntää.”

Monta muutakin kerrottavaa tuohon tammikuun kirjeeseen mahtui. Se olikin viimeinen kirje, mikä on säilynyt Elviran Mammalle lähettämistä. – ”Lindelöfitkin pitivät kovasti tästä kortteeristamme ja kyllä jos kukaan niin minä pidän tästä. – Joululahjoja tuli taas aika paljon. Sain kirjoja, ja sitten Klaralta yhden tusinan liinaisia silmäpyyhkeitä Kuopion näyttelystä. Ne sitten vasta ovat lujia ja kauniita, kun ovat käsin kudottuja. Oikein olin iloinen.”

Elviran oli pitänyt jo marraskuussa ostaa Mammalle leninkikangas, mutta se oli silloin jäänyt ja myös joulukuussa. ”Lopulla jäi se syystä, että silloin juuri hommasin itselleni ja Unolle pukua. Heitin sen ensi kuun alkuun, kun silloin myydään alennetuilla hinnoilla kahdessa suurimassa liikkeessä kankaita. Olen velkaakin Mammalle Hakonin kengistä ja määhnästä. Kuinka paljon olikaan määhnän kilohinta? Kirjoittakaa nyt kun siellä taas on elämä hiljaiseksi käynyt joten on hyvä tilaisuus, kuinka teen leninkikankaan kanssa, minkä väristä ja hintaista sen pitäisi olla ja saako se jäädä ensikuun alkuun.”

Sisaruksetkin olivat uuden vuoden tietämissä liikkeellä, ja heidän käyntinsä tervehtimässä Dahlien perhettä ja Blässareita oli aina toivottua. Näistä Elvira kertoi Mammalle ”Ellen kulki maanantaina ja pysähtyi täällä muutamia tunteja. Albertilta kuulin, että Armas kohtapuoleen tulee matkustamaan Jääskeen ja toivon hänen tällä kertaa viihtyvän kauemmin Viipurissa, kuin viime matkallaan. Mamma sanoisi hänelle, että minä pyytäisin häntä ottamaan tuota asiaa tarkan harkinnan alaiseksi ennen kun matkalle lähtee.”

Elvira ei kirjeissään maininnut harrastuksistaan, ennen kuin tässä viimeisessä säilyneessä. Hän on ilmeisen paljon ollut mukana erilaisissa riennoissa,

koska tuntee ylikuormittuneensa. ”On sellaista täällä kaupungissa, että kun rupeaa ottamaan osaa hommiin kodin ulkopuolella, niin lopulta sotkeutuu niin, että väliin tulee liiaksi aivan. Päätin tässä panna ”stopin” eteen.” – Miten sitten kävi ja

miten jatkui Dahlin perheen loppuaika Viipurissa, siitä ei ole kirjoitettua kertomaa. Vuonna 1908 heistä tulikin vaasalaisia. Blässarit sen sijaan jäivät Tammissuolle ja Albert Makkonen Viipuriin.

Wiklundin talo Viipurissa Agricolan- ja Linnankadun kulmassa, johon Anna Elviran ja Gustavin perhe muutti vuonna 1906.

Talon on suunnitellut arkkitehti Karl Leander Ikonen (14. 10.1860 – 27.4.1918). Ikonen kävi Kuopion reaalikoulun ja valmistui arkkitehdiksi v. 1883. Hän toimi muun muassa lehtorina Kuopion teollisuuskoulussa 1886–1898 ja Viipurin teollisuuskoulun rehtorina 1898–1918 sekä myös yksityisenä arkkitehtina Kuopiossa ja Viipurissa. Lisäksi Ikonen oli A. Viklundin liikkeen johtajana (prokuristina) v. 1901–1912.

Vapaussodan alkuvaiheessa 31. tammikuuta 1918 punaiset vangitsivat Ikonen ja hänet ammuttiin 27. huhtikuuta 1918 Viipurin lääninvankilan joukkomurhassa, kun Hjalmar Kaipiaisen johtama punaisten joukko tunkeutui lääninvankilaan ja surmasi humalapäissään noin 30 vankia, mukaan lukien kansanedustaja Matti Pietisen ja vankilanjohtajan. (www.virtuaaliviipuri.tamk.fi ja Wikipedia; Leander Ikonen)